

Velmeente

Tanker

om

Geistlig Gavmildhed,

I Anledning

af

Kirkerne og Præsteskabet

i Island,

deres

Nærværende Tilstand,

forfattede

af

Arne Thorarensen,

Sogne-Præst ved de nye Indretninger i Island.

Non mihi, ſed Patriæ.

Trykt paa Forfatterens Bekostning i Kiøbenhavn 1770.
hos T. L. Borup.

Imprimatur.

Det ſkulde glæde mig, om dette velmeente Skrift kunde virke meget got, efter Forfatterens priisværdige Henſigt.

J. C. KALL.

Deres
Høy-Grevelige Excellence,
Den Høy-Velbaarne Herre,
Herr
Otto Greve af Thott,
Herre til Gaunøe, Lindesvold og Strandegaard,
Ridder af Elephant-Ordenen,
Hans Kongel. Majestets til Danm. og Norge ꝛc.
Høystbetroede
Geheime-Raad udi Geheime-Conseil,
Ober-Secretair i det Danske Cancellie,
Præses udi Collegio de Curſu Evangelii promovendo,
Førſte General-Kirke-Inſpector,
Patron for Univerſitetet i Kiøbenhavn,
Præses udi det Kongelige Danſke Videnſkabernes Selſkab,
og
Skole-Herre for Herlufsholms Skole ꝛc.

En Herre
Kommen af en den berømmeligste
Eldgamle Danske Adels-Stamme,
Selv sin Høie Herkomstes største Ziir.
En af
Det Danske Nordens Hoved Pillere,
Heller
Høieste Ministre,
Som
Ved sin bekiendte største
Klogskab, Ridkiærhed, Menniske-Kiærlighed,
Haver erhvervet sig og vedligeholdet
Sine Kongers, Sønnens efter Faderen,
I saa lang Tiid u-afbrudte
Allerhøieste
Naade, Yndest, Fortroelighed,
Og

Samt

Samtlige Rigernes Indvaaneres
Inderligste Kiærlighed,
Dybeste Høiagtelse,
Ret underdanig Ærbødighed.
En den
Nidkiæreste Religionens Forfægter,
Kirkens og Kirkens Tieneres
Tryggeste Forsvar
Og
Aarvaagneste
Øverste Tilsynsmand,
Videnskabernes sande Elsker,
Og
Deres Dyrkeres anden Maecenas,
Alle gode Kunsters og lovlige
Haandteringers
Mægtige Ophielper og Befordrer.

Saa=

Saadan en Herre,
Som med utrettelig Fliid
Og
Hartad uforlignelig Aarvaagenhed
Arbeider
Just paa saadanne Ting,
Som ligge
Den meſt Patriotiſke Konge,
Vores Allermildeſte
Fædrene-Landets Fader
Saa meget paa Hierte,
Nemlig:
Det heele Danſke Nordens
Virkelige Opkomſt,
Større og meere levende
Flor og ſande Velſtand,

Grun-

Grundet paa
Religionens, Lovenes,
Videnskabernes, Kunsternes,
Kraftige Haanthævelse.
Saadan en Herre
Og
Kongens troe Mand,
Som i alle optænkelige Maader
Viiser sin ømme Omhue
For
Guds Æres Udbredelse,
Sin
Elskværdigste Monarchs Beste,
Og sine Medmenniskers
Sande Lyksalighed.

Saa=

Saadan en Herre,

Af

Saa anseelige Værdigheder,

Høy Byrd,

Dyrebare Egenskaber,

Rare Fortienester,

Dediceres og overgives

Disse

Velmeente

Tanker

i dybeste Underdanighed

af

Forfatteren.

Min

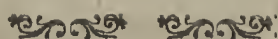
Min Læser!

I den Tid af Sex Aar, jeg, som studerende ved Kiøbenhavns Universitet skulde beflitte mig paa, at blive dygtig til Kongens, Fædrene-Landets og Kirkens Tieneste, anvendte jeg den største Deel af mine, ellers ledige og Forlystelses-Timer paa at læse, som til nogen Slags fornøyelig Afvexling og Opmuntring, af og til, de fleeste fra Aar 1753. i Trykken udkomne Danske, tillige med nogle faae Svenske, og andre udenlandske oeconomiske Skrifter; hvoraf jeg inden kort Tid lærte, skiønt ufuld-

ufuldkommen, dog nogenledes at kiende og indsee mit Fædreneland Island, dets Fordeele og Mangler, jeg meener i Sammenligning med fremmede Lande, og i Særdeeleshed de andre Danske Provincer; Saasom i Henseende til dets Beliggenhed, naturlige Producter, Videnskaber, Kunster og Handel; og foresandt i al Sandhed Forskiellen imellem de sidstbemeldte (jeg vil her ikke tale om de første) alt for betydelig, til at vi, Landets egne Børn, ikke med Smerte skulde føle og med samlede Kræfter og forsigtig Iver søge at raade nogenlunde Bod paa samme; jeg meener Videnskabernes, Kunsternes og Handelens saa hoistbetydelige Mangler; hvortil jeg skulle dog formode de Studerende, saavel Geistlige, som verdslige Embedsmænd vare de beqvemmeste, dueligste og allerberedvilligste, ved at lægge saadan Grund hos den opvoxende Landets Ungdom, Statens haabefulde

Poder

Poder og blomstrende Greene, som man med al Billighed kan kalde Seminaria Reipublicæ & Ecclesiæ, at den kunde blive meer oplyst ved flittigere Læsning og grundigere Naturens Betragtning; og dyrkede altsaa bedre, end hidindtil i Almindelighed synes at være skeet, deres ypperlige Sinds Gaver; i sikker Forhaabning om anstændig Livs-Ophold, og endda nogen skikkelig Belønning, da de med Tiden Allernaadigst maatte blive beskikkede til at tiene Staten, i Særdeeleshed som Lærere i Skolen og Kirken; hvorfra den opbyggeligste Oplærelse og Anførsel var at vente, og hvor de unge Gemytter ved grundig Underviisning og idelige igientagne Sandheder skal ligesom dannes og blive ret skikkede til at befordre i Tiden alle Stænders virkelige Velstand.

Jeg haver da, ved disse mine velmeente Tanker, saaledes efter ringe Evne, søgt at formaae og overtale de af mine

ne oplyste, ædelt-tænkende og goddædige Landsmænd i Almindelighed, og mine Elskelige Medbrødre, de gode Herrer Præster og Geistlige, i Særdeleeshed, som ere bemidlede og uden Livs-Arvinger, Hustrue, trængende Forældre, Sødskende eller andre dydige uformuende nærpaarørende, til at bortskiænke deres Midler, eller en Deel af samme, enten ved et Testamente, Legatum eller Donation, alt efter Omstændighederne, til det Præste-Kalds Indkomsters œvigvarende Forbedring, eller den Kirkes anstændige Opbyggelse, som Giveren haver hort til, eller som Præst og Siælesørger tient ved; det sidste nemlig, ifald Gaven eller Capitalen ikkuns var af ringe Betydenhed; det forste med de betingede Vilkaar; at samme Præste-Kald altid gives til dem, der særdeeles have udmærked sig ved Videnskabers Dyrkelse, Nidkiærhed i deres Embede, og ret exempla-

plariſk Opførſel, ſom af Vedkommende ubrødeligen maatte iagttages.

Min Patriotiſke Nidkiærhed for det almindelige Vel, og den Tillid og Høiagtelſe jeg bærer for mine høit- og meget ærede Landsmænd og Medbrødre, tillader mig ikke at tvivle om deres Reedebonhed, i at underſøge, billige, og ſaaſnart mueligt, iværkſætte dette mit ſaa oprigtigen, uden ringeſte Egennytte, anbragte Forſlag, det jeg ikke rettere ſkionner, end har ſin Grund i Guds og den almindelige Kiærligheds Lov, og Pligternes ſkyldige Udøvelſe; hvorved de Fattige kan hielpes, Landet gavnes, Gud æres, Kongen glædes, og de goddædige Givere Selv, endog i deres Grav, for ſaadan deres uforglemmelige Velgierninger, af den ſildigſte Efterſlægt, takkes, elſkes og æres.

Ingen af Eder, Brødre! bie, indtil de andre begynde; men enhver giøre ſtrax hvad han kan for at fremme

Lan-

Landets Tarv og Hæder, og sine Medmenneskers sande Lyksalighed!

At jeg haver udført mine Tanker i det Danske Sprog, beder jeg mine høit- og meget ærede Landsmænd, Islænderne ikke at tilregne mig, som en Forsømmelighed; thi, foruden at de fleeste Herrer Geistlige og Verslige Betiente, som disse Tanker egentlig sigte til, formodes ved Danske Skrifters idelige Læsning og Omgang med de i Landet handlende Danske Kiøbmænd at være Sproget nogenledes mægtige, da er det fornemmeligen skeet, for at disse velmeente Tanker skulde kunde læses og forstaaes af som fleeste, og især de Danske Magnater, eller vores høie Øvrigheder, fra hvilke vores kiære Fædrenelands Opkomst og Forbedring maae ligesom tage sin første Oprindelse og rette Fremvext; og at desuden endeel andre brave Danske Undersaatter, som fik i Sinde at fare paa, eller maaskee sætte sig ned i Island, kunde gives herved nogen slags

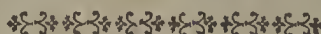
Anvisning til, ved Leilighed at vise deres Goddædighed, paa en for Publikum opbyggelig Maade, saalænge saadan Hielp egentlig behoves.

De Feil, som i Stilen og den Danske Skrivemaade, deels ved min egen, deels Bogtrykkerens Forseelse kan være indløbne, beder jeg ydmygst, den skiønsomme Læser holder mig, som en Udlænding og Langtfraværende, efter sin sædvanlige Beskeedenhed, til Gode, og formoder det desto heller, som Editor af det Oeconomiske Magazin, i Fortalen til det førster Bind, anseer den Danske Skrive Rigtighed for vanskelig, saalænge der fattes grundige og tilstrækkelige Regler for samme, det nogle andre, end og berømmelige Danske Skribentere i Gierningen selv synes at bekræfte.

I øvrigt kan denne ydmygende Sandhed, saavel passe sig paa mine Tankers høved Indhold, som deres Udførelse.

- - - Neqveo monstrare & sentio tantum,
JUVEN.
vincit amor patriæ - - -
VIRG.

Tankernes Indhold.

Forberedelſen
om
Gavmildhed til gudelig Brug.

§. 1.

Efterſom man er ſindet at give ſine ringe Tanker tilkiende i det Følgende, om geiſtlig Gavmildhed, i Anledning af Kirkernes og Præſteſkabets iværende Omſtændigheder i Jſland; da, ſom denne Gavmilthed kan, og ſædvanlig pleyer fornemmeligen at udøves formedelſt *Teſtamenter*, *Legata*, og *Donationer*, vil det ikke anſees for unødvendigt, at give en for

beredende Forklaring over, hvad man forstaaer ved *Testamenter*, *Legata* og *Donationer* i Almindelighed, samt til gudelig Brug, efter dets forskiellige Arter i Særdeleshed; og derpaa tage ermeldte Gavmildhed selv under ydermere og nærmere Betragtning.

§. 2.

Man lægger da Merke til, at naar en udtrykkeligen tilkiendegiver sin Villie derom, hvem alle hans Midler skal tilhøre efter hans Dag, det kalder Juristerne et *Testament*; men dersom han forpligter sine Arvinger til at udlægge til andre ikkun en vis Andeel af sit efterladte Gods, da hedder det et *Legatum*. Derimod, naar en frivillig og for slet intet skienker en anden noget til Eyendom, det er en *Donation* (a). Videre falder da den rigtige Slutning, at naar en udnævner gudelige Legemer for Arvinger til alt sit Gods efter sin Død, saa bekommer det Navn af *Testamente* til gudelig Brug; men efterlader han gudelige Legemer kun en Deel deraf, det er et *Legatum* til

(a) Cfr. Daries Jurisprud. Univ. & Heinecii Elem. Jur. Civ.

til gudelig Brug; og bortskienker han til dem noget medens han endnu lever, da har man en *Donation* til gudelig Brug. Disse saa kaldede gudelige Legemer kan være, enten Syge, Fangne, Fattige, Enker, Faderløse Børn og deslige; eller *Academier* og Skoler, hvorudi andre underviises i Sprog og Videnskaber, i Læsning og Skrivning, i den Christelige Lærdom, i Haandverker, Handel og Vandel, samt adskillige til Landvæsenet henhørende Ting; eller endelig Kirker og Kirkens Tienere.

Nu, den som gierne meddeler andre de Gaver, hvorved deres Stand og Vilkaar forbedres, kaldes Gavmild; følgelig naar gudelige Legemer ophielpes, hvad enten det skeer ved *Testamenter*, *Legata*, eller *Donationer*, synes den Giernings gandske beqvemmelig at kunde hede Gavmildhed til gudelig Brug: og her vil man for Kortheds Skyld meestendeels give det Navn af en Geistlig Gavmildhed, i sær, naar Kirker og Kirkens Tienere formedelst *Testamenter*, *Legatà* eller *Donationer* sættes i en bedre Tilstand.

§. 3.

Efter at vi nu saaledes ved denne foreløbende Ordenes Udtydning have givet de Eenfoldige noget Slags almindeligt Begreb om Sagen selv, er det hernæst vi faaer Leylighed til at gaae videre frem, og korteligen undersøge, hvad for en Oprindelse, Fremgang og Udfald denne Geistlige Gavmildhed haver havt i Christenheden, besynderlig i vore Nordiske Lande, og endelig i Island.

Første Stykke
om
nogle Tildragelser med den Geistlige Gavmildhed i Kirken.

§. 4.

Ligesom den store Christenhedens og det Nye Testamentes Stifter, og hans Apostle, haver forordnet en vedbørlig Taknemmelighed imod Lærerne, samt god Orden og Skik at holde ved Menighedernes Sammenkomster (a).

saa

(a) Man efterlæse Luc. 10, 7. Gal. 6, 6. ꝛc. 1 Cor. 14, 14. Coll. Ebr. 10, 25.

saa kan der ikke paatvivles, at jo de fleste Christne i og efter Apostlernes Tider have iagttaget deres Pligter, betreffende en frivillig Gavmildhed imod sine Lærere, samt efter Omstændigheden de hellige Stæder, saa vidt Kirkens Tarv og fælles Beqvemmelighed haver udfordret, og Leyligheden villet tilstæde.

Vel maae man bekiende, at i de første Aarhundrede efter Christi Fødsel har Christenheden neppe kundet nyde den Lykke, at bygge Kirker, eller høytidelig indvie nogen Huse til Guds-Tienesten; men ikke desmindre have de Christne dog ufeylbarligen betient sig af visse Steder og Forsamlings-Pladse, hvor de i al Stilhed have kundet forrette deres Andagt, som, foruden Kirke-Gaarde og Huler under Jorden, (Cœmeteria & Cryptæ) ogsaa, om ikke just offentlige, saa dog i det mindste til den Ende indrettede private Huse, eftersom de haarde Tiders Omstændighed under Forfølgelserne det tillod; hvorved der altsaa kunde gives en Slags Anledning for et goddædigt Hierte til at udvise sin kierlige Omsorrig paa nogen Maade. Dog var det fornemmeligen Folkjandt en beqvem Leylighed i den Tid til Rund-

heds Beviisning imod Kirkens Tienere; thi endskiønt ingen visse Indkomster endnu vare bestikkede til deres Deel, saa seer man dog, at de formedelst Offere og Menighedens frivillige Gaver bleve efter Nodtorft got forsynede (a).

§. 5.

Men imod Enden af det 3die Aarhundred kan man endelig med nogen Rimelighed paastaae de egentlig saa kaldede Kirker eller HErrens Huse at være først oprettede paa en Deel Steder i Christenheden (b). Og det 4de Aarhundred er nok bekiendt for den Lykke, at see mangfoldige offentlige Bygninger opreyses og indvies til den sande Religions Forretninger, samt begaves med adskillige skionne Privilegier, ved den første Christne Keysers *Constantini* den Stores deels egen Gavmildhed, deels milde Anstalter og Omhue, ligesom han og merkeligen forbedrede Geistlighedens Vildkaar, saavel i Henseende til adskillige dennem tillagte nye Værdigheder, som Løn og Rettigheder; hvor-

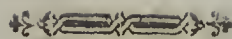
(a) Hvilket erfares af Cypr. Epist. 28. og 34.
(b) Skribenternes Tvist i denne Sag anfører J. G. Walch H. E. N. T. p. 1072. seqv.

hvorudi hans Sønner og Efterkommere, den affaldne *Juliano* allene undtagen, have giort dem en Regel af at efterfølge hans berømmelige Fodspor, og kan det umueligen feyle, at deres Exempel og Anordninger jo har krafteligen opmuntret adskillige gudfrygtige Folk til at vise ligeledes skionne Prøver paa deres runde Yndest for Kirker og Lærere.

§. 6.

Imidlertid haver denne ommeldte Begivenhed givet Anledning til, og banet Veyen for Geistlighedens, i sær det Romerske Sædes Biskoppers tiltagende Gierrighed og Ærgierrighed, der snart begyndte at giøre en Misbrug af Keysernes og andre fromme Folkes Gunst og Gavmildhed, og hige efter større Rigdom, Magt og Ære, end deres Tarv og Billigheden udfordrede. En Hedning, *Prætextatus*, maatte derudover i det 4de Sec. allerede, eller omtrent Christi 370, vel sige til Pave *Damasum*: Giører mig til Biskop af Rom, saa skal jeg paa Timen blive en Christen (a). Med Tidernes voxende Fordervelse aad denne

(a) Hos Hieron. Epist. 38.

Edder-Byld videre om sig iblandt de Geistlige, endog uden for Rom; og fandt man derfor sin Regning ved at ophitte adskillige listige Paafund og Bedragerier, ved hvis Hielp Fyrstelige Personer og andre Bemidlede kunde over alt formaaes til at underſtytte ikke saa meget den hellige Ordens Tarv, som samnies Penge- og Herske-Lyst; thi foruden opdigtede Gave-Breve og ellers ulige Adkomster (a), begyndte man i det 8de og 9de Seculo at pønse paa den Lærdom om Skiærs-Ild. Denne Platos Vandskabning (b) bekom da snart sin Pleye, og efter Haanden den anseeligste Plads udi Gierrighedens Tieneste, og paa det samme med des større Fordeel kunde bruges til at indbringe de stakkels Folkes Midler per-fas & nefas som man siger, fik den et Følgeskab af en Hoben andre Betientere til Hielp, nemlig de

una

(a) Hidhenhører den endoq af nogle Catholiker selv erkiendte uægte Donation Constantini M. som Laurentius Valla har viist før Reformat. Tiden i en Declamation, og mange andre siden. Men E. S. Cyprianus giver mange Prøver paa den Catholske Geistligheds Gierrighed in überzeugte Belehrung vom Ursprung des Pabstthums.

(b) Chemn. Examen Conc. Trid. pr. 3. de purgat.

underrige *Vigilier*, *Messer*, Faster. Det maatte passere for en afgiort Sag, at naar disse bleve forrettede af Præsten, som der ved ofrede Gud Christum selv til de afdøde arme Sieles Forsoning og Frelse, da vare de udrustede med saadan Kraft og Fortieneste, at en Siel, som laae under de forsmædeligste Pinsler i Skiærs-Ild, kunde formedelst dem paa Øyeblikket bekomme Lettelse, og svinge sig op i Himmelen (a).

Det var altsaa ingen Under, om got Folk fandtes villige til at give sit Gods til gudelig Brug, eller rettere, til Geistlighedens Tieneste, eftersom man bildte sig ind, derved ikke allene at kunde forsone for sine egne Synder, og tilkiøbe sig selv Himmelen, men og tilforhandle sine afdøde og betrængte Venner og Slægtninger samme Lyksalighed. Og havde denne Troens Artikel allerede i det 9de Seculo begyndt at fæste Rødder i den Vestlige Kirke, blev flittig forplantet i det 10de Seculo, men fandt et almindeligt Bifald i det 11te, da dens haandgribelige Virkninger (b) for Alvor lode

(a) Vid. Bellarm, L. 2. Cap. 14. de purg.
(b) Cfr. Cypr. l. c. p. 467. seqq.

sig til Syne; og endelig blev den stadfæstet af det Florentinske Kirke-Mode Anno 1438. eller 1439. For denne Sags Skyld har man fuldkommen Aarsag til at troe, at ligesom den gandske Vestlige Christhenhed var besænget med slig Sürdey, saa haver det lagt Grund til mangfoldige geistlige Stiftelser. som til de Tider reyste sig overalt i Europa.

§. 7.

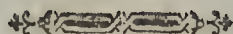
Da nu det 9de Aarhundred tilbragte Danmark og Norge det allerførste Glimt af Christenhedens Lys (a), da den Lærdom om Skiærs-Ild og Siele-Messers Kraft, som vi have hørt, var allerede bleven temmelig rodfæstet i Europa, saa siger det sig selv, at de Nordiske Lande have strax tillige med den Christelige Troe faaet Smag paa Vildfarelsens Rod og Frugter. Ydermere hæves al Tvivl om denne Slutnings Rigtighed, naar man erindrer sig, at Christendommens rette og bestandige Opkomst kan udsættes i Dannemark til det 11te Seculo og Kong *Knud* den Stores Regi-

(a) See Holb. Danm. og N. Staat. forbedrede Oplag p. 100.

Regimente, men i Norge til Kong *Oluf* den Helliges Tid; og er det juſt udi begge ſtore Kongers og Religionens Befordreres Opførſel man allerede ſporer tydelig nok de Tiders herſkende Overtroes Iver; thi Kong *Knud* opreyſte ikke allene adſkillige prægtige Templer og Kloſtere i Engelland, og paa ſin Pillegrims-Reyſe til Rom uddeelte ſtore Foræringer til Kirker, Kloſtere, Syge, Fattige, men ogſaa indſtiftede Meſſer for de Afdøde (a). Men af Kong *Oluf* finder man iblandt andet den Anſtalt, for Slaget ved Stikleſtad begyndte, at han gav mange Marker Sølv til en Bonde i Forvaring, for ſiden efter Slaget at uddele til Kirker, Præſter og Fattige, paa det at de ſkulle bede for de Thielſlagnes Siele (b). Saa anſeelige, ſaa myndige Regienteres Exempler vare mægtige nok til at danne Underſaatternes Tænke-Maade og Idrætter. Man finder og ſiden en Anordning om Siele-Meſſer indført i den Norſke Biarkøe-Ret, der menes for en god Deel at være giorte

(a) Kiøbenh. lærde Selſkabs Skrifter 9de Deel p. 92. 93.

(b) Ib. pag. 125. af Heims Kringla.

te af *Østen* 1ste, en af de dueligste og fornuftigste Norske Konger som sad paa Thronen i Begyndelsen af det 12te Seculo (a).

At samme Tænke-Maade haver herskes over alt udi Dannemark og Skaane i det 12te og 13de Aarhundred, sees klarligen saavel af den Skaanske Kirke-Ret, given af *Waldemar* Iste 1162 eller 1163, som den Jydske Lov, given 1240 af Kong *Waldemar* IIden, hvor, at give bort til gudeligt Brug, (ad pias causas) hedte: at give Gud sin Eyendom, eller: at give noget for sin Siel, (pro remedio animarum) som Pave *Innocentius* IIItius skriver i sit Brev til Erke-Biskop *Absalon* af 1198, at læse hos *Baluzius* Lib. I. litt. 422; thi de Romerske Paver, som den Christne Kirkes omhyggelige Foster-Fædre, giorde sig den Tid al Umage for at faae Christenheden til at holde strengeligen over den falske Religion, at en Doende ikke allene forsonede for sine Synder, men ogsaa indlagde sig hos Gud store Fortienester, ved at give til gudeligt Brug, eller som det

(a) Dan. og Norg. Stat Cap. 12. pag. 489. 490. Confr. Snorre Sturlesens Edit. Kiøbenhavn 1757 pag. 449 1-2-3.

det hedte: giøre Siele-Gift eller give Siele-Gaver. Hvoraf klarligen sluttes, paa hvor slet en Grundvold Folkes geistlige Gavmildhed i Almindelighed maae være bygget i de Tider, og derved er det blevet lige indtil Reformationen.

§. 8.

Men at Sagen i denne Henseende ikke haver anderledes forholdet sig i Island, kan desto mindre kaldes i Tvivl, som denne Ø Aar 1000 paa det almindelige Landsting ved Oxeraae antog den Christelige Religion (a), og det visseligen ey anderledes, end den da pleyede andensteds at foredrages under de Pavelige Vildfarelsers herskende Regiering. Men Religionen blev her dog ikke sat over alt paa nogen retskaffen og bestandig Fod, førend et halvt eller og heelt Aarhundred derefter, da den Pavelige Geistlighed ret for Alvor begyndte at reyse Hovedet i Væiret, og yttre sine Romerske Griller, hvilket sees af *Tyundar Statuta Gissurar* Biskops, indført imod Enden af det

(a) Arngrimi Jonæ Comment. de Isl.

11te Seculo (a). Allertydeligst sætter ellers Sagen for Lyset den Mængde ældgamle Gave-Breve og Siele-Gaver, som endnu ere til i adskillige Folkes Hænder, hvilke mestendeels betinge og tilønske Giveren Præsters og Munkers Forbønner til sin egen, sine Venners eller Slægtningers, saavel Levendes som Afdødes, samt alle Christne Menneskers Salighed (b).

§. 9.

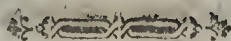
Man tør dog imidlertid ikke falde paa de Tanker, at al geistlig Gavmildhed i den Catholske Alder haver havt sit Udspring af saa urene Kilder; thi ikke at tale om *Constantini* den store Keysers priisværdigste og mildeste Omsorrig for Kirkens Beste, førend Pavedømmets Irringer opstode, saa haver den Franske Keyser *Carolus Magnus*, som levede just paa den Tid, Vildfarelsen havde begyndt at

(a) Cfr. Dann. og N. Stat. L. c. p. 509.
(b) Det er just under slige Vilkaar Gaarden Hest i Borgefiord er given til Gud, vor Frue og Widøe Kloster Ao. 1498. See Sal. Provst Hr. Jon Halldorsens ABOTA, PR. og ABBAD. ANNAL in Mscr.

at gribe om sig, stiftet Bispedømmer, Klostere, Skoler og Collegier, hvorudi de Unge kunde underviises i Sprog, Videnskaber og den hellige Skrift, og det til ingen anden Ende, som hans Forordninger selv udviise, end at Guds Kundskab, og den hellige Skriftes Lærdom maatte des lettere og rettere udbrede sig (a). Og hvo vil sætte i Tvivl, at jo en saa fornuftig, mægtig, og vidt berømt Regientes høypriselige Intension har mattet føre mange Givere den sande Gavmildheds rene Forstand til Eftertanke, og draget deres Hierter efter sig. Desuden forekomme der hos os en anseelig Deel Gave-Breve fra Pavedømmets Tider af, i hvilke man ikke spører ringeste Tegn til den Tanke, at forhverve Salighed ved sin Gavmildhed, men hvori Giveren allene vil have sig forbeholden frie Underholdning, frie Begravelse, eller noget saadant (b). Følgelig kan enhver lettelig skiønne, at end-skiønt

(a) Spanhemius Hist. Christ. p. 662. har af Eginhardo i Caroli M. Liv og Levnet af de Franske, Saxiske, Longobardiske Annaler, af Car. M. Capitulariis; og Actis Conciliorum, anmærket dette.

(b) See her om Hr. Jon Haldorsens Abota &c. Annal.

endskiønt Misbrugen ved Gaver og Stiftelser har for Reformationen indsneget sig paa alle Steder i Christenheden, saa haver den dog ikke gandske oprykket den sande Gudfrygtigheds Rod i alle Giveres Hierter, eller det rette Brug ved dens Fremvext aldeles ophævet.

§. 10.

Men efter at et klarere Evangelii Lys havde fordrevet det tykke Overtroens Mørke, der saa længe hidindtil havde fordunklet alt for mange gode Folkes ædle Anslag til Kirkens og Religionens Forfremmelse, med den hæslige Mening om gode Gierningers egen Fortieneste for sig selv og andre, imod hvilken saavel Regienterne ved Forordninger (a), som de sunde Lærere i sine Skrifter og Prædikener med Eftertryk satte sig; da, i det samme Misbrugen, som havde heftet ved den geistlige Gavmildhed, blev kuldkastet, syntes dens rette Brug at trues med en ligesom fremfusende Undergang. Det Ordsprog træffede her ret ind: at

(a) For Exempel C. 3tius ved Forordning indgiven til Island 1542. som findes i Kiøbenhavns lærde Selskabs Skrifter 5 Deel pag. 275.

at naar man spender Buen for stærk, saa brister den; og maatte med Billighed hede saaledes: *Qvicqvid ad summam venit, ad exitium prope est.* Thi da mange Folk havde tilforn viist en ugemeen Redebonhed mod Kirker og Kirkens Tienere, begyndte de nu at fatte nogen Slags Fortrydelse over Geistligheden, og dens rige Indkomster, hvilke med andre Stænders for store Nachdeel vare forhvervede mangestæds. De fleste ansaae det geistlige Gods som overflodigt (a), nogle maaskee som uhiemmelt, og de geistlige som ulovlige og urætmæssige Besiddere: Engelland kand give et skiønt Bevis herpaa. Overalt holdt man det for raadeligt, at klippe Vingerne paa de mægtige Bisper og Prælater, der besad Kiernen af Kirkens Gods, hvilke undertiden tilforn havde driftet sig til at sette end og Konger og Fyrster Tommelfingeren paa Øyet. Deres Magt og Rigdom maatte derfor i det nærværende standses, men i Eftertiden forebygges; Des

B Aar-

(a) Det af Henrich 8de indtagne geistlige Gods i Engell., som Dronning Maria vilde indstrie igien, ders aarlige Indkomme vil man ansette for en Million i det ringeste, Hybn. Korte Spørsm. af den politiske Hist.

Aarsage en god Deel geistliges Indkomme bleve indtagne og deels anvendte til andet Brug, deels merkelig indskrænkede, og Kirkernes Kostbarheder dem betagne.

Med et Ord: endeel got Folkes pludselige Sinds Forandring i og efter Reformationens Alder, og Koldsindighed imod Kirken, kunde *Luther* allerede mærke i sin Tid, ja fandt sig høyligen befoyet til at straffe den; samme forekommer mig som en herlig Prove paa, hvor vanskeligen Vi Mennesker træffe Middelveyen. Geistligheden selv synes og paa sin Side at have kastet Olie og Brændsel paa Ilden formedelst sin Uvillighed og Modstand ved Religionens Forbedring: og saaledes holder jeg for, at den sidste Catholske Bisp i Island *Jon Aresen*, der med største Haardnakkenhed holdt Stand i næsten 10 Aar, indtil han endelig blev fængslet og henrettet, haver givet ikke liden Anledning til Præsteskabets misgunstige Skiæbne sammestæds.

Vel have Vore allernaadigste Konger, ikke bemestret sig andet ved Religionens Reenselse, end Bispernes forrige Herlighed og det overflodige Kloster-Gods, men i ovrigt udviset

set en sær Kongelig Naade, i at forsyne Kirker, Skoler, og Præster i Dannemark og Norge med vedbørlig Underholdning, og det saa rigeligen, at alle kyndige tillægge den Danske og Norske Geistlighed anseeligere (a), ja nogle dobbelte (b) Indkomme, imod hvad den nyder i Sverrig, Tydskland, og andre Protestantiske Stater: Men Sagen har visselig forholdet sig langt anderledes i Island; thi naar det betænkelige Gods, som Kloster-Munkene sammestæds, ikke uden de ringere Lands-Kirkers og Præsters Fornærmelse, havde med Flid skrabet sammen, blev efter Hans Kongelige Majestæts Befalning secularizeret, men denne vigtige Forretning blev betroet til deels fremmede samt Kirkens Forfatning efter al Formodning lidt bekiændte, deels uligesindede Mænd, paa et Land, der har ligget saa langt borte fra vore allermildeste Kongers omhygge-

 lige-

(a) Cfr. foruden Holb. Dannem. og Norges Stat Cap. 4. pag. 120. G. Achenwalls Abriß der Staats Wissenschaft, das 7. Haupst. §. 30. Büschings Einleitung in die Erd-Beschreibung 1 Th. andre.

(b) Pontopid. Theatrum Dan. Vet. & modernæ, 2 Th. pag. 80.

ligste Opsyn; da kand det ikke feyle, at jo Annalerne med nogen Føye beklager, hvorledes en anseelig Hob Kirker og Præster ere derudover efterladte udi yderste Fattigdom.

Sandt nok, at Kongerne siden ved adskillige Leyligheder have paa sin Side draget den ømmeste og kraftigste Omsorrig for at bøde paa denne Brøst, (som paa sit Sted skal vises) og visselig, Besværligheden er derved meget formindsket; Ikke desmindre er dog denne ikke ganske aflættet, (hvilket og herefter skal blive forestillet): allerhelst da Erfarenhed har lært, hvor saare faa af dette Lands Indbyggere have foresat sig Kongernes goddædigste Exempel til Efterfølgelse: Hvortil der, foruden de allerede ommældte og mere almindelige eller andre besynderligere ubenævnte Aarsager, kand endnu muelig være denne, at nogle Befalningsmænds grændseløse Lyst til Kirkernes Inventarier i Island (a), under Paaskud, at sam-

(a) Saaledes fandt man for got at skille vore Isl. Kirker paa engang i Fr. 3. Tid ved 1711. Rixd. Hvilket vel synes en liden Deel; men det var dog visselig en betænkelig Summa i Betragtning af de arme Kirkers iværende Omstændigheder. Herom kand eftersees Rescr. af 3 Apr. 1674. og Arnes. Island. Rættergang C. 13 pag. 547.

samme skulde være overflødigt og unyttigt, har rimeligviis maattet betage formuende Folk al Mod paa ydermere geistlige Stiftelser, af Frygt for et lige Udfald.

§. 11.

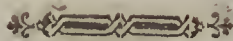
Men saasom vi hidindtil have betragtet, hvorledes den geistlige Gavmildhed er først kommen i Brug, siden underkastet Misbrug, og endelig kommen meget af Brug igien, med sine rimelige Aarsager, hvilke dog imidlertid indstilles til andres bedre Eftertanke og Omdømme; da synes dens rette Brug at være en nærmere Undersøgning værdt (a), til hvilken Vi nu for det første vil begive os.

Andet Stykke
hvorvidt
den geistlige Gavmildhed kand være at billige.

§. 12.

Det kand ey nægtes, at jo den hos Catholikerne meest sædvanlige geistlige Gavmild-

(a) En grundig Afhandling om de geistlige Donationers Oprindelse, Reformation hos Protestanterne, samt deres Brug og Misbrug, kand Lystshavende Læsere ellers finde i Seckendorphs Christen Staat. L. III. Cap. 6. §. 2. 3. 4.

mildhed haver ey allene fort sig Fornuftiges skarpe Domme paa Halsen saa vel i de ældre som nyere Tider, men og virkelig forskyldet dem, og det af skiællige Aarsager: Enten fordi den haver havt en slet Grund, nemlig saadan Tanke, der ved at kunde affone noget Ondt, men fortiene Godt hos Gud, for sig selv og andre; eller fordi den er bleven udviiset paa en ubillig Maade, og i en uretvis Grad; thi man haver derved ey altid saa meget sogt at ophielpe de Trængende, som at forøge en Deel geistliges Magt og Stolthed, der ellers havde læt kundet undvære slige Gaver, uden at bekymre sig meget om egne Slægtninger og velfortiente Venner, samt andre Stænder og det almindelige Vel; og endelig fordi den væntelig ey haver istædse sigtet til det rette Maal, nemlig Guds sande Æres Udbredelse, og Menneskelighedens virkelige Nytte. Man tor altsaa ikke forundre sig over, om han finder den mestendeels efter Fortieneste at staae afskildret med saa sorte Farver hos mange. Men heraf er det og, næst andre og urene Kilder, nogle vandhellige og ildesindede Mennesker have taget Anledning til at opøse og udøse en ubillig

Af-

Afſkye, Had, og Forc.. for den geiſtlige Stand og Tieneſte over Hovedet, om ikke end for Religionen ſelv, ligeſom diſſe ſkulle ſtædſe af Fornødenhed være Aarſag til hiint Misbrug.

§. 13.

De ſidſtes Affindighed tør dog vel ikke anfægte nogen Fornuftig; Men vil en Gudfrygtig Giver, ikke være billige Critiquer underkaſtede, men i ſin Giærning tækkes Gud, og fortiéner ſand Roes af Menneſkene, kand det maaſkee vare ham nyttigt og raadeligt (a), om han tager følgende Punkter udi høyere Eftertanke, ſom beſkriver en beſt antagelig Geiſtlig Gavmildheds Beſkaffenhed.

§. 14.

Denne bør da I) aldrig grunde ſig paa den falſke Indbildning, at ville ved gode Giærninger forſone for ſine egne og andres Synder, eller fortiene noget got af Gud, end ſige tilkiede

(a) I Henſeende til Teſtamenters Indretning i ſær, kand man med ſtørſte Fordeel og Bifald læſe det fortræffelige Priis Skrift om Teſtamenter, ſom findes indrykket i det Oecon. Magazin 8de Deel pag. 46. ſqv. og blev værdiget en Præmie af en Guldmedallie.

de sig Himmel og Salighed. Saadan Papisternes Meening, der alt for ofte har besmittet den iblandt dem saa brugelige Geistlige Gavmildhed, have alle retskionnende Protestanter ideligen bestridet med Skriftens Vaaben, men forfægtet den Sandhed, at vi ere pligtskyldige, altsaa unyttige Tienere, at alle vore gode Giærninger ere ufuldkomne, og saavidt de ere gode, kand ey ansees blot for vores egen, men Guds Giærning i os; følgelig ere de utilstrækkelige for at tilveyebringe nogen fuldkommen Ræt, nogen virkelig Fortieneste paa vores Side; og overalt at det ævige Liv er en Naadegave for Christi Skyld; Altsaa er den her imodsatte Meening saa urimelig, som høyst ubillig imod Guds Naade og Christi Fortieneste. Derimod er den rette Drive-Fiære udi alle vore gode Giærninger, den sande Grund til en retskaffen Geistlig Gavmildhed, et oprigtigt og bestandigt Forsæt at efterleve Guds bekiendtgiorte Villie saa vel ved Skriften som Fornuften, hvilken alvorligen tilholder Menneskene at vise deres levende Troe af Frugterne, nemlig Kiærligheds Giærninger, til Næstens Opbyggelse.

§. 15.

§. 15.

Men desuden vil der II) ved en Geistlig Gavmildhed, saa vel som al anden, nøye iagttages og bruges en god Orden og Overlæg, tvende vigtige Poster, der tit har feylet hos de runde Catholiker, og ellers endnu maaskee feyler hos alt for mange Givere, da dog en fornuftig og forsigtig Mand stædse kommer *Horatii* bekiendte Satz i Hu i alle sine Giærninger:

Est modus in rebus, sunt certi deniqve fines,
Qvos ultra citraqve neqvit consistere Rectum.

og holder sig den Regel, *festina lentè*, efterretlig, som lærer ham at gaae med Betænksomhed til Værks.

§. 16.

Hvad ellers en god Orden anbelanger, da skal en fornuftig Giver snart befinde sig temmelig haardt bespændt med 2de Slags Baand: Det første er det Naturlige, i Kraft af hvilket han staaer i nøyere Forbindtlighed ey allene med sine Børn mens og værdige samt trængende Slægtninge, end med andre; Hvorudover samme Personer ere berettigede til hans Gavmildhed frem for andre. Disse ere jo ens

 hvers

hvers nærmeste Næste, som har den nærmeste Ret til hans Kiærlighed; følgelig ere nærmeste Arvinger til Frugterne af hans Kiærlighed.

Det er ikke omsonst, at den allerviiseste Lovgiver haver ey allene indprentet i Naturen en særdeles Yndest og Tilbøyelighed for egne Børn og Slægtninge, men endog i sin skrevne Lov givet dem en udtrykkelig Arve-Rættighed (a). Denne samme Regel have og adskillige fornuftige Lovgivere fulgt, og forbudet at oprette Testamenter, naar der vare ægte Børn til (b), og er det mærkeligt, at i hvor stor en Medhold Gaver til Endelig Brug end have udi vor Danske Lov, saa tillades det dog ikke Ægtefolk, som have Børn, at bortgive meer end halvdeelen af deres Midler (c). Omend-

(a) Man betragte 1. Tim. 5. 8. it. Numer 23. 8. 9. sqv.

(b) Plutarchus in vita Solonis, anfører saadan Lov af ham: at han overlod det til enhvers egen Frihed, at bortgive sit, ἐι μὴ παιδες ἐιεν ἀὐ]ω; og derpaa beraaber Demosthenes sig Orat. 2. in Steph. sigende: I have hørt den Lov som forbyder at oprette Testamenter, ἐι παιδες ὦσι γνήσιοι.

(c) D. og N. Lovs 5. B 4. Cap. 15. Art.

endskiønt Loven nu ikke forbyder udtrykkelig og slet hen i vidrig Fald, at bortgive alle sine Midler til gudelig Brug; Ikke desmindre synes man dog at have skiællig Aarsag til at slutte fra Børn, til Børne-Børn, Sødskende, og andre Nærpaarørende, ligesom enhver er disse saa vel som hine forbunden, om ikke just i lige, saa dog i den nærmeste Grad, saa fremt han ellers vil undgaae al Fortrydelse og fortient Eftertale af Vedkommende. Og i denne Henseende er det mig forekommer deres Tanke som meget rimelig og grundet paa naturlig Billighed, der ikke ville bifalde slige Testamenter, hvorved man fra al Arvs Tilkald til Giverens efterladne Gods udelukker hans egne Blodsforvandte, allerheldst naar disse enten ere trængende eller værdige, d. e. saadanne, som have fortient got, eller i det mindste intet ont. Des Aarsage jeg ikke tør raade nogen til formedelst Geistlig Gavmildhed at fornærme sine Børn, eller ganske forbigaae sine Nærpaarørende, med mindre disses enten Formue eller Uværdighed skulle være desto mere betænkelig.

§. 17.

§. 17.

Men der er endnu et andet Baand, som stædse vil forbinde enhver Giver, nemlig det Moralske, i Kraft af hvilket han er forpligtet til at betænke sine ærlige Venner og Kalds-Brødre, næst efter Blodsforvandte, frem for andre.

Hvad ærlige Venner anbelanger, da fører Venskabets egen Natur slig Forbindtlighed med sig; thi hvad er billigere, hvad en from og fornuftig Mand anstændigere, end at bevise, Erkiendtlighed og Taknemmelighed imod de Personer, der elske ham, og gierne see hans Lykke og Fordeel, ja undertiden enten i Gierningen have forskaffet ham store Tienester, eller dog i det mindste været der tilberedvillige? *Nihil est enim remuneratione benevolentiæ, nihil vicissitudine studiorum officiorumqve jucundius.* Herudover ere nogle faldne paa den Slutning, at give Venskabets Love en høyere Rang, end Slægtskabs Love selv, og have altsaa tillagt velfortiente Venner større Rættighed til ens Gavmildhed, end Slægtninger (a), hvilken Sats,

(a) Saaledes har Solon, efter Plutarchi Beretning l. c. i sine Love Testamenter angaaende givet Vens-

Sats vel kand lade sig høre under visse Omstændigheder og Indskrænkning, som ey høre til dette Stæd at anbringe. Men iblandt gode Venner haver Ægtefælle det høyeste Sæde; og er det derfor vore uforlignelige Danske Love have ved Fællig i Gods imellem Ægtefolk bevilget og fastsat en der af flydende fordeelagtig Arve-Ræt (a), ligesom og vore viise Lovgivere har stædse i Naade anseet Testamenter, som Ægtefolk har oprettet med hinanden, men i øvrigt ogsaa undertiden seet igiennem Fingre med Testamenter til andre upaarørende Personer, uden Tvivl i Formodning af et dennem og Testator imellem værende oprigtigt Venskab.

Denne Betragtning fører mig da paa de Tanker, at en retskaffen Geistlig Gavmildhed bør ey lettelig forglemme Giverens ærlige Venner, især, saa fremt de tillige trænger til hans Hielp.

§. 18.

Hernæst indslutter den Moralske Forbindtlighed og saa Kaldsbrødre, hvilke en gav-

Venskabet fortrin for Slægtskab, og ynderst for Nærhed i Blodet.
(a) 5. B. 2. Cap. 19. Art.

gavmild Mand kand agte sig forpligtet til at betænke forend andre uvedkommende, saa vidt Slægtskabs eller Venskabs Love ikke forhindre det. Thi som der er en stor Lighed imellem Personer af samme Stand, en temmelig Overensstemmelse imellem deres Forretninger, og samme bør der være i deres gode Opførsel paa begge Sider, saa ligger der i Anledning nok til Venskab med hinanden: Similitudo amicitiæ mater, hedder det, hvoraf flyder, bonis inter bonos neceſſariam benevolentiam eſſe; qvi eſt amicitiæ fons à natura conſtitutus. Og viſſelig ere der ofte fælles Fordele, fælles Omgiængelse, fælles Bistand, hvorved den eene baade bør og pleyer paa en besynderlig Maade at gaae den anden til Haande, en stærk Bevægelses Grund til indbyrdes Kiærlighed, og Kiærligheds Frugters Udviisning paa begge Sider, for saavidt det almindelige Beste, samt andre, besynderligere Pligter ikke lide der under: Nihil amabilius, siger Cicero, copulatiusqve, qvam morum ſimilitudo bonorum; in qvibus enim eadem ſtudia ſunt, eædem voluntates, in iis fit, ut æqvè qvisqve altero delectetur, ac ſe ipſo. Og hvad kan der være

meer

meer utaknemmeligt og ureedeligt, end at unddrage den Stand, hvori man selv er opdragen, eller har nydt sit Levebrød, og samlet sine Midler, Frugterne af sit enten overflødige eller efterladte Gods, men overdrage dem til fremmede uvedkommende. Hvorved endnu i Særdeleshed er at betænke, om en Mands egen Stand er ligesaa nyttig, ligesaa vel trængende, som de andre Stænder, da en Giver, som har nogen Følelse, vil i saa Fald ganske vist ansee det for en Samvittigheds Sag, at lade den uden Hielp. Hvilken Anmærkning uden Tvivl kand komme til pas for mange ved Geistlige Gaver og Stiftelser.

§. 19.

Jeg for min Part forestiller mig altsaa Tingen saaledes, at en retsindet Giver kand med Føye agte den Sag for betænkelig, at forgiætte sine egne trængende Blodsforvandtes, Besvogredes, fromme Venners, og Kalds-Brødres Tarv, naar han vil vise sig ret rund imod Kirker og Lærere ligefrem. Over alt kunde maaskee passe sig paa alle Gave-Breve, hvad som *Plinius* siger om Testamenter, at de

ere roesværdigere naar *Pietas*, *Fides*, & *pudor* skriver dem (a). Men, som den christelige Kiærlighed ophæver aldrig den naturlige, saa seer jeg intet der imod, at en fornuftig Deeling imellem Slægtninger og Venner paa den ene, og gudelige Legemer paa den anden Side, kand jo meget vel efter Omstændighederne finde Stæd.

§. 20.

Det er nu fremdeles ikke mindre magt, paaliggende for hver og en Giver, der vil handle reedeligen, at han rækker andre, hvad enten det ere Kirker, Lærere, eller andre, sin gavmilde Haand med et foregaaende Godt Overlæg. Thi foruden at vi Mennesker bør ansee os, ikke som uomskrænkede Beherskere af vore Midler, ligesom de der havde Lov til at dele dem med andre efter egen Myndighed og selv udvalgt Tykke, men meget mere som Husholdere, hvilke kun efter visse Forholds Regler maae forvalte og uddeele dem; saa er det og intet

(a) Laudabilius est Testamentum (Plinii egne Ord), qvod Pietas, Fides & Pudor scripsit, in qvod deniqve omnibus affinitatibus, pro cujusqve officio, gratia relata est &c.

intet Menneske umueligt at viise Godgiørenhed mod alle i Giærningen, for deres indskrænkede Evnes Skyld, eller af Mangel paa en tilstrækkelig Formue: Des Aarsage enhver har nøye at see sig for, at Frugterne af hans Gavmildhed falder paa sit rette og tilbørlige Sted. Følgelig bør man ikke udøse sine Gaver til alle i flæng og uden Forskiæl, men fornemmelig til Dydige, og værdige Trængende.

§. 21.

For det første ere de Dydige og opbyggelige i sær værde at see paa. Ved Dydige forstaaes her deslige, der ved Underviisning, egen Betragtning og Øvelse ere komne til Færdighed i at indrette deres Giøren og Laden efter Lovenes Forskrift, hvorpaa saavel deres egen, som andre deres Medskabningers sande Lyksalighed særdeles beroer; (a) Gives der da foruden Dydens Vey, ingen anden til den sande Lyksalighed for alle enkelte Personer og Selskaber i Staten, saa maa Dyden være Hoved-Hensigten af, ikke allene enkelte, men alle Sta-

C ters

(a) See Oecon. Magaz. 8de Deel pag. 186-7.

ters Forfatning, og det, hvorfore de meſt bør ſørge og bringe til Øvelſe. Virtuti omnia parent. Dyden behøver altſaa ofte virkelig at opmuntres, og belønnes, virtutem qvis enim amplectitur ipſam, præmia ſi tollas; den fortiener og ligeledes at elſkes, æres, befordres, nihil enim amabilius virtute, nihil qvod magis alliciat ad diligendum. Ere nu de Dydige ikke trængende, ſaa kan de dog formedelſt Belønninger opmuntres og i ſtandſættes til at fare immer fort udi deres gode og nyttige Foretagender, og i en endnu ſtørre Grad at udviiſe deres Dyd; Ere de ſamme derimod trængende, da oplives og ſtyrkes Dydens ſvage Kræfter. For det andet maa værdige Trængende ikke ſkrives i Glemme-Bogen; thi er Trang ledſaget med Dyd og Duelighed, da forſtaaer det ſig ſelv, at den førſte bør afhielpes; Men det kan og hænde ſig, at Mangel paa Dyd hos nogle kan foraarſages af Trang, og erſtattes, naar Trangen bliver aflættet; udi ſaadan Tilfælde kalder jeg dem Hielpe-værdige Trængende, efterdi hos ſlige kan forhaabes, Afhold fra Laſterne, og Forbe-

dring

dring i deres Opførsel, med deraf flydende Nytte (a).

§. 22.

Her af er da klart, at en gavmild Mand, der vil lade sit Lys skinne for alle ret skiønnende Mennesker, maa lade sit Øyekast bestandig falde paa de Duelige og Trængende; de første nemlig for at tilveyebringe noget got i Staten, de sidste for at afværge og afskaffe noget Ondt, begge Deele for at befordre det almindelige Vel; Thi herved agtes noye, at det Almindelige bør stædse være os kiærere end det Særdeles, folgelig bør og det første nyde Forsød for det sidste: *Omnium Societatum* (*Ciceronis* egne Ord) *nulla est gratior, nulla carior, qvam ea, qvæ cum Republ. est unicuiqve nostrum.* Jo flere Stænder, jo flere Personer af en Stand der kan ophielpes, jo større Tilvext tager det almindelige store Sælskabs Beste; følgelig bør en eneste nyttig og trængende Stand

 eller

(a) Betræffende denne Sag, blandt andet, kan læses den forhen berømte Afhandling om Testamenter i Oeconm. Magaz. 8de Deel p. 47. sqv.

eller Indretning i Staten vige for mange, en dydig og trængende særdeles Person for flere; Endskiønt man derhos ikke nægter, at jo en eneste duelig Persons Forfremmelse haver i Giærningen Indflydelse paa mange Menneskers Befordring, altsaa paa det almindelige Vel. Ligeledes bør Staatens nyttigste Stænder og Indretninger og saa have Fortrinnet for de andre mindre nyttige, dog saaledes at Tidernes største Mangel og nærværende høyeste Trang tages i nærmeste og første Betænkning.

§. 23.

Naar man nu endelig med Flid overveyer alle disse Omstændigheder, og læmper derefter sin geistlige Gavmildhed, kan den ufeylbarligen kaldes udøvet med got Overlæg; thi dersom man, med alle fornuftige, vil ansee Kirker og Lærere for den nyttigste Indretning og Stand i Staten, dersom han seer Staten fornemmeligen trænge til sammes Forbedring og Befordring, saa forstaaer det sig selv, at han giør meget vel i at ophielpe dennem frem for

andre formedelst sin Gavmildhed. Og er det da videre got, om han belønner og opliver en eneste eller nogle særdeles Personers Duelighed, eller kommer deres Trang til Hielp; eftersom samme kan og giøre publico stor Tieneste. Men den er langt mere at berømme, som indretter sin Gavmildhed til mange slige Personers bestandige Understøttelse, og endnu fleres Nytte; hvorved han selv umiddelbar og med større Eftertryk lægger Haanden paa Publicums Forbedring.

§. 24.

Endelig III) som det kommer an paa et got Øyemærke udi alle vore Gierninger, saa er det ikke mindst i Henseende til den geistlige Gavmildhed nødvendigt, at foresætte sig fornuftige og redelige Hensigter. En Giver da, som ved sin Gavmildhed vil forbedre Kirkers og Kirkens Tieneres Tilstand, bør ingenlunde hensee til blotte egen Ære, egen Roes, egne Fordeele (a), langt mindre til Hævns

 eller

(a) Vil man vide at sætte den vedbørlige Priis paa egen Ære og Roes, en Sag som jeg befrygt-

eller andre urene Passioners Fuldbyrdelse; da det første er ligesaa forfængeligt og ret uchristeligt, som det sidste umenneskeligt og fæisk. Men det rette og sande Maal man bør sigte til, er Guds Æres Udbredelse, og det Menneskelige Selskabs Velfærd. Det er ved slig Gavmildhed man bør søge at bekiendtgiøre Guds uendelige Egenskaber, hans Viisdom, Magt, Godhed; Nu kan denne Gavmildhed tiene som et beqvemt Middel til at forplante en levende Kyndskab om disse og andre hans guddommelige Fuldkommenheder, i vore fornuftige Medskabningers Hierter følgelig bør den da bestemmes som et Middel til Guds Æres Udbredelse. Og efterdi Guds Kundskab

frygter alt for mange nu omstunder i Giernigen forglemmer, da bliver den efter Skriftens Anviisning denne: Æren følger nødvendig efter Dyden, ligesom Skyggen Legemet, og saaledes er den en Følge af en retskaffen Gavmildhed: Der sømmer sig altsaa i det man tragter efter Dyden, at have hin for Øyne (Phil. 4, 8.) men som et neben Henſigt, og ikke som Hoved Øyemærke; thi ellers besmittes Dyden med den forfængelige, den skadelige, den forbudne Ærgierrighed, ja den bliver nu ikke meer anderledes at ansee end en besmittet Udyd.

skab er en Begyndelse og Roed til Menneskenes sande Vel, saa vel i det timelige, som fornemmeligen i det aandelige, saa følger af Forudenhed, at dette ermeldte Middel til den sande Guds Kundskabs Udbredelse, nemlig den fornuftige Geistlige Gavmildhed, bør anvendes til det menneskelige Selskabs Velfærd; d. e. ikke allene til nogle Personers, men mangës Lyksalighed, hvorved tillige Skaberens Ære paa ny opnaaes, der i Naade vil ansee dens skyldige Lydighed og christelige Anslag, som ved sin Gavmildhed mod hans trængende Kirker og Tienere har Øynene henvendte til sligt et ypperligt Maal.

§. 25.

Jeg tænker da, at man med Foye kan paastaae, at en saaledes, som meldt, paa en god Grund bygget, med god Orden og overlæg indrettet, og til et got Maal sigtende Geistlig Gavmildhed fortiener virkelig langt hellere at billiges end forkastes af alle skiønsomme Folk; og altsaa dens rette Brug end nu kan beholde sin Priis, uanseete alle de Mis-

bruge der af ere giorte til adskillige Tider man-
gestæds. Hvilken Sats vil sættes i et klarere
Lys, naar man i det følgende ydermere fore-
stiller, hvorledes Gavmildhed imod træn-
gende Kirker og Lærere er ikke allene i sig
selv en god Gierning og saare nyttig, mens
og i Betragtning af en god Deel Islandske
Kirker og Præsteskab, deres nærværende Til-
stand, ret nødvendig.

Tredie Stykke
fremsætter
en fornuftig Geistlig Gavmild-hed, som en god Gierning.

§. 26.

Enhver vil vel uden Møye tilstaae, at en for-
nuftig Geistlig Gavmildhed, saadan vi
i det næstforegaaende Stykke har stræbet at
afbilde, er i sig selv en god og roesværdig
Giærning, der setter en stor Fuldkommenhed
hos den fromme Giver.[1] Ikke desmindre vil
vi nu, for Visheds Skyld, ydermere søge at be-
den

vise det deraf, fordi den stemmer overens med den Naturlige saa vel som aabenbarede Religion, samt har adskillige Lovgiveres og brave Mænds Exempler for sig.

§. 27.

Fornuften beskriver os Gavmildhed, i Almindelighed, som en frivillig Meddeelelse af de Gaver, hvorved andre kan settes i en bedre og lyksaligere Tilstand; en Dyd, til hvilken den naturlige Religion forbinder os; følgelig efterkomme alle de den naturlige Religions Pligt, som antage sig andres Nød, og giøre got imod dem, naar de have dertil Leylighed (a). Nu, som trængende Kirker og Lærere i Kirken ere saadanne, der have Hielp behov, for at komme i en bedre Tilstand; altsaa kan man let forestille sig, hvorledes den, som

(a) Philo taler meget smukt, betienende sig af et af de Gamles Udtryk: Aldrig, siger han, kan Menneskene ligne Gud saa meget paa, som naar de ere gavmilde eller goddædige (παραπλήσιον οὐδὲν ἄνθρωποι Θεῷ δρῶσιν, ἢ χαρίζόμενοι.)

efter Formue, i en ret Grad og Orden betænker disses Beste, ved sin Geistlige Gavmildhed, gior en Gierning, der kommer overeens med den naturlige Religion.

§. 28.

Men vores forehavende Gavmildhed er og saa en Dyd, der retter sig efter Guds bekiendtgiorte Villie i hans Ord, hvor der ikke alleene befales en almindelig Menneske Kierlighed, mens og en besynderlig imod fattige Fremmede, og alle dem, der paa nogen Maade trænge til vores Hielp; ja der nævnes end og i Særdeleshed Troens Huusfolk, Gal. 6, v. 10. som de, de ere frem for andre, berettigede til Frugterne af vores Gavmildhed (a), og hvad er der i Veyen, at man jo herunder kunde forstaae de Christnes Forsamlings-Huse til deres Andags Forretninger, og ligeledes de Personer, som skal anføre dem derudi, og forrette Gudstienesten? Man finder jo i det gamle Testamens

(a) Hieronymus forstaaer her Lærere og Prædikantere, som kaldes ellers HErrens Huusholdere, 1 Cor. 4, v. 1.

mente, at HErren selv haver paa den ene Side iblandt Israeliterne paabudet et frivilligt, og dog anseeligt Udlæg af deres Midler til Tabernaclets Bygning (a), ligesom hans kraftigste Forsyn fremskinner udi de Anordninger han gav til det første saa vel som det sidste Tempels Opreysning i Jerusalem (b); paa den anden Side har han draget den naadigste Omsorrig for Præsternes og Leviternes Underholdning af de andre Stammer; Thi omendskiønt Levi Stamme, ved Landets Deeling ingen Eyendoms Lod erholdt, saa blev dog den 12te Deel af Landet, som dennem afgik, rundeligen erstattet, og deres Tieneste belønnet paa en anden Maade, nemlig ved deres tillagte Indkomster af adskillig Slags Offere, af første Grøde, første Fødde, og de rige Tiender (c), hvis rigtige Erleggelse Gud ville særdeles rigeligen belønne, i følge Forjættelsen, Malach. 3, v. 10., som endeel Jøder har fordum selv saa got troet, at det er blevet til et Ordsprog iblant dem:

(a) See Exod. 25, 1. sqv. og Cap. 35, v. 5. sqv.
(b) See 2. Chron. 6, v. 8. 9. og Cap. 36, v. 22.
(c) See Numer, 18, v. 8. sqv.

dem: *Decima exactè, ut ditescas.* Og at ermelte Anordning er skeet til Leviternes største Fordeel, kan man let forestille sig der af, at Levi Stamme, efter nogles Mening, har, i Stedet for lige Deel med andre, faaet fem gange saa meget, og det uden al Agerdyrknings Møye og Besværing; Ja en lærd Mand haver ydermere efter nøye Beregning godtgiort, at en Levit var aflagt med otte gange saa meget, som en anden Mand ud af de andre Stammer (a). Mens at Gud haver ligeledes i det Nye Testamente besørget og forordnet sine Tieneres Underholdning, er allerede lidet berørt i Begyndelsen af foregaaende 4. §. og har man kun nødigt at læse der om 1 Cor. 9, fra det 4. til 14de Vers.

§. 29.

Ligesom nu den Geistlige Gavmildhed, grunder sig paa Naturens Lov, saavel som Guds i Skriften aabenbarede Villie, saaledes haver den og fundet Bifald hos adskillige guds-

(a) Joh. Lundius, i Jüdische Heiligthumer. Fol. 893. Coll. 908.

gudfrygtige og berømmelige Regentere, som ved deres Love og egne Exempler har givet mange andre brave Folk af adskillige Religioner og til adskillige Tider en kraftig Opmuntring og Anledning til at træde i sine goddædige Fodspor. Her paa kan tiene til Beviis, foruden *Abraham*, som gav *Melchisedech*, den høyeste Guds Præst, Tiender af alt sit Bytte (a), en gudfrygtig *David*, der af sin Eyendom henlagde en overmaade skiøn Capital til Templets Bygning, hvis berømmeligste Exempel strax blev efterfulgt af de fornemste Mænd i Israel (b). En *Joas* og *Ezechias*, da hin berømmes for de priisværdige Anstalter han giorde for at bøde paa Templets og de hellige Redskabers Brøstfældigheder (c), denne des uden for sin eftertrykkelige Ridkierhed for Præsternes og Leviternes Underholdning (d). En *Cyrus*, en *Darius*, en *Artaxerxes* bør og ingenlunde forties, efftersom disse deels ved forDeelagtige Anordninger, deels ved egen Gavmild-

(a) Gen. 14, 20.
(b) 1 Chron. 29, 3. sqv.
(c) 2 Chron. 24, v. 4-14.
(d) 2 Chron. 31, v. 11 til 26.

mildhed, deels ved at formaae andre kraftelisgen til den samme, befordrede Templets Opreysning paa nye (a). Ja en mistænkelig *Herodes Magnus* har og sine Fortienester ved den fortræffelige Tempel Bygning i hans Tid (b); thi hvad enten han blev dreven af en sand Religions Iver, eller andre politiske Henſigter, saa maa man dog med Billighed rose Gierningen i og for sig selv betragtet. I øvrigt er det overflødigt her at anbringe, hvad som nogle Jøder, en *R. Azarias*, *Mehasle ben Jisräel*, ja end og *Josephus*, saa prægtigen mælde om adskillige Regenteres og Folkes Rundhed imod Zorobabels Tempel, som, foruden de ovenanførtes, en *Alexandri Magni*, *Ptolomæi Philadelphi*, *Antiochi Magni*, *Ptolomæi Euergetæ*, og andres.

§. 30.

Men alle Aldere maa berømme *Constantini M.* priisværdigste Anstalter for Kirkers og Kir-

(a) Man læse Esræ Cap. 1. Cap. 2. v. 68. Cap. 6. v. 7. sqv. Cap. 7.
(b) See Holb. Jødiske Historie 2 Tom. pag. 131. sqv.

Kirkernes Tieneres Beste i sin Tid, hvilken store Keyser, der forst skaffede den Christne Kirke Fred for sine Fiender, Hedningene, har og selv hoyt ophoyet den, og givet til den store Gods; " thi (Ordene ere D. *Melchior Nicolai*
" fordum Canzler i Tübingen)(a), han har
" ikke alleneste igien erstattet de Huse, Gaarder, Haver rc. som de forrige afgudiske og
" Tyranniske Keysere havde Kirken frataget,
" mens og ladet smelte til Penge Hedningernes Afguds Billeder af kostbar Materie,
" Guld og Solv, og skienket dem til Kirken.
" Han har af sine publiqve Skatter og Indkomster taget noget særdeles, og lagt til enhver Stads Kirker og Geistlige. Og paa
" det denne Naadesbeviisning skulle blive
" stædsevarende og ævig, har han ved en besynderlig Anordning draget Omsorrig for
" og befalet, - - " at de Hellige Matyrers
" Gods, som vare døde uden efterladte Børn
" og Slægtninger, skulle henlægges i Kirkens
" Skap-Kammer, og at til Kirkerne skulle be-
" tales

(a) J Hans Satzpuncten von Versorgungen der Kirchen, Schulen, und Armen.

" tales Korn af Publico,, (a). Høystsamme Keyser forundte og geistlige Personer Frihed for Skatter og andre Byrder (b). Og bleve alle disse Privilegier ved Love stadfæstede af *Constantini* Sønner og Eftermænd Keyser *Joviniano*, og siden *Valentiniano* og *Gratiano* (c). Til hvilke ædle Anslag og Anstalter fuldkommen svarede den paafølgende kraftige Virkning; thi derfor er det *Athanasius*, *Basilius*, *Sozomenus* og andre mælde allerede i sin Tid om Kirkens Oplag, som indeholdt Viine og Olie, Kirke Prydelser, Huusgeraad, Huse henlagde til Kirkens Brug, Korn, Foræringer og efterladte Arve ved Testamenter (d). Men hvad ydermere den Franske Keyser *Caroli* mærkværdige Fortienester i denne Henseende tillod Kirken saa vel som Videnskaberne, anbelanger, hvor ved han stædse beholder Navn med

(a) See mere Joh. Ciampini Synopsin Hist. de ædificiis sacris à Const. M. exstructis, item H. E. Eusebii, Socratis, Theodoreti Sozom. &c.
(b) Hvilket sees af han's Epistola hos Euseb. H. E. Cap. 7.
(c) See Euseb. Vita Const. Philostorgius, Sozom. Theodor. Cfr. Spanh. Hist. Christ. Sec. 4ti.
(d) Cfr. foregaaende §. 9.

med Gavnet af en virkelig Stor Regent, da tillader ingenlunde Kirke-Historien og hans egne Anordninger selv at kalde dem i Tvivl (a).

§. 31.

Fra denne sidstes Tid af indtil Lutheri Reformation var det Fyrstelige, saa vel som mange andre bemidlede Personer ligesom kappedes med hinanden i at berige Kirken. Geistligheden i Engelland var saaledes allerede i Reformations Tider bleven Besidder af den 3die Part af Landet, efter Hr. General Superintendent *Benthemii* Beretning (b). Men det er ikke mindre unodvendigt, end hart ad umueligt, at opregne alle de geistlige Stiftelser, og Gaver, som under det herskende Pavedømme bleve giorte overalt; Mange Bøger Papier kunde ey forslaae til slig Fortegnelse. De nordiske Lande allene kan fremvise dem i Tusinde Viis. Jeg vil her ikkun anmærke en eeneste Nordisk Regent, nemlig Kong *Østen*

D   1ste

(a) Cfr. Ludov. Harmmanni Pastorale Evangelicum L. 3. C. 52. p. 1060.

(b) J. Engelland: Kirchen und Schulen Staa: Cap. 23. §.9.

1ſte i Norge: juſt fordi han var en duelig Regent og ſærdeles omhyggelig for alle nye Indretninger i ſit Rige; lod han fra Grunden af opbygge fem Kirker og et Munke-Kloſter (a).

§. 32.

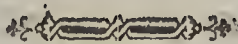
Man holde nu ellers, efter egen Behag, for billigt eller raadeligt, at gaae de Papiſtiſke Tider med Stiltienhed forbie: De Proteſtantiſke Fyrſter ſkeer dog Uret, derſom man ey vil kiende og erkiende, hvorledes mange af dennem haver giort ſig ypperligen fortiente af Kirken, ved at antage ſig dens Tarv. Viſſelig, uden lang Efterſøgning, finder man ikke faae, der ey allene har vedligeholdet, formeret, og efter Fornødenhed forbedret de geiſtlige Stiftelſer, eller og i vidrig Fald forandret dem til andre meer nyttige efter Omſtændighederne; alt for at befordre Kirkens Gavn og Guds Æres Udbredelſe. Mens og ſaa til Deels ſelv af egen Caſſa.

(a) Herom kan læſes Snorre Sturleſen Edit. Kh. 1757. pag. 437. og 441. Cfr. Dannm. og Norg. Staat forbedr. Oplag Cap. 12. pag. 490.

Cassa undertiden givet anseelige Capitaler til Kirkers Opbyggelse og Vedligeholdelse, som og til Præsternes Underholdning. Hvor billigen veed ikke Engelland at berømme en *Edvard* 6te for sin milde Omsorrig i hans korte Regiering, for Religionen, Kirken, men ikke mindst for de ringere Ordets Tienere, der svævede udi yderligste Armod (a); saavel som en Dronning *Anna*, der forærede til Kirkerne til ævig Tid alle de Indkomster af forste Grøde og Tiender, som ellers havde pleyet at tilfalde Kronen, saa længe et Præste-Kald stoed ledigt; og indstiftede et Collegium af Rigets høye Embedsmænd, for at holde over denne Anordning (b) Saxen kan ligeledes fremvise en Chur-Fyrste *Friderich Sapiens*, som har giort store Bekostninger paa adskillige Kirker, og ey behaget at Kirken-skulle noget afgaae i dens Indkomme (c), en Hertug *Mauritz*, der ved en

D 2 For-

(a) Cfr. Burnets Reformations Geschichte der Kirche von Engelland, Tom. 1. pag. 507.
(b) Burnett i hans Geschichte seiner Zeit, Tom. 2. pag. 438. Cfr. Benthemii Engell. Kirchen und Schulen Staat, Cap. 23 §. 13.
(c) Sechendorp in Historia Lutheranismi L. 1. Sect. 55. ex. Vita M. S. Frid. Elect.

Forordning til ævig Tid henlagde det geistlige Gods til Skolers Stiftelser, Academiets Berigelse, og til Løn for Ordets Tienere (a). Paa samme Maade har Land-Græv *Philippus Magnanimus* af Hessen anvendt det secculariserede Kloster-Gods deels til det Marpurgske Universitets Stiftelse, til fattige Enkers Underholdning, og faderløse Jomfruers Udstyr, deels til at forsørge gamle uformuende Præster (b): og den Kloge Hertug *Christopher* til Würtemberg har af en uforlignelig Mildhed ved Religionens Forbedring sig selv slet intet forbeholdet af det geistlige Gods, eller villet at det paa nogen anden Maade skulle Kirken frakomme; ja han har ydermere med Eed forpligtet sine Raader, som dets Forvaltning blev anbetroet, at de samme ingenlunde maatte anvende til andet Brug, end til Kirkers, Skolers, og Fattiges Beste, samt, udi Nøds Tilfælde, til Fæderne landets Reddelse (c). Flere slige

(a) Id. l. c. L. 3. sect. 27. item Hübners Korte Spørsmaal af den politiske Hist. 5 Deel 5 B.
(b) Hübn. l. c. 4. Bog.
(c) Der om kan eftersees Mech. Nicolai Satz-Puncten, von Versorg. der Kirchen 2c. Thes. 49.

slige høypriselige Exempler at opregne, begiver man denne Gang.

§. 33.

Dog, som neppe noget andet Rige, noget Land, skal med Føye kunde bryste sig af bedre, mildere, gavmildere Regentere, end vi; saa bør vi aldrig glemme, hvorledes de Danske Konger have til alle Tider holdet et vaagent Øye over Kirkens Beste, og bestandigen været betænkte paa dens Befordring, nu ved allerviseste og naadigste Anordninger, nu ved egne allerhøyeste Exempler, hvorudi de have skinnet for heele Verden, men opmuntret og formaaet opmærksomme Undersaatter til en villig og redebon Efterfølgelse. I Besynderlighed har den høylovlige Oldenborgske Konge-Stamme, frembragt saa dyrebare Frugter af herskende Gudsfrygt, som til ævig Tid vil være nok til at canonisere den i Efterkommernes Calendere, Ihukommelsen (a).

 §. 34.

(a) Dog synes Friderich 5tus at have overgaaet dem alle, naar man erindrer-sig Friderichs Kirke udi Friderich Stad Hospit. samme Steds, Friderichs Tydske Kirke paa Christiansh. et Seminarium i Bergen &c.

§. 34.

Hvor mange Kirkers, Skolers, Klosteres Anleggelse, geistliges Friheder, har vi ikke, som bekiendt (a), af Kong *Christian* den 1ste, Kong *Hans* og *Friderich* den 1ste? hvilket allene er skeet til den Ende, at de Tiders Religion kunde bringes i Flor, og Kirken forfremmes. Hvor viiseligen har ey den gudfrygtige Konge *Christian* den 3de ved Religionens Forbedring anvendt det seculariserede geistlige Gods? Hvor af den meste Deel i Dannemark og Norge, samt en Deel i Island, blev henlagt til Kirker, Skoler, Lærere, Hospitaler, deres Underholdning (b). Den yndige Sandhed staaer fast, at vores Kirke haver i Høystbemelte Konge og hans Efterkommere stedse havt en ægte Fosterfader, og at hos os er altsaa Præstekongen aldrig nogensinde død, enten med eller efter Kong *Christian* den 3de og *Friderich* den 2den, ret efter den Høyst-sid-

(a) See Hr. Justitz-Raad Langebechs Chr. 1stes Jhukommelse udi en Jubeltale 1749. og Holb. Dannem. Riges Historie.

(b) Cfr. Hr. Baron Holberg l. c. og id. Dannem. og Norges Stat.

sidstes givne Forsikring ved en vis Leylighed (a). Og hvor tydeligt Beviis paa vore Kongers Hoystfaderlige Villie om Kirkernes Opbyggelse, om geistlige Personers visse og uvisse Indkomster, deres Vedligeholdelse og Forbedring, giver ikke den Danske og Norske Kirke Ordinantz (b), saa vel som den Danske og Norske Lov (c)? uden at tale om Geistlighedens allernaadigst forundte Privilegier af Kong *Friderich* den 3die (d), samt adskillige andre der hensigtende baade almindelige og besyn-

(a) Anledningen var denne: En gammel Præst vilde efter Kong Christian den 3des Afgang varte paa Leylighed til at tale med Kong Friderich den 2den og levere ham en Supliqve; Men en Adelsmand, som fornemmede det, tiltalte ham spotteviis saaledes: Præste-Kongen er død. Hvilket Kongen selv hørte, og fortørnet over denne Aldelsmandens Frekhed, svarede: Saa længe Vi leve, skal Præste-Kongen ey døe. Efter Hr. Procantzler Pontoppidans Beretning i Theatro Dan. Vet. & mod. Tom. 2. pag. 82.

(b) Man efterlæse den Danske Ordinantz Fol. 80. B. Fol. 67. 68.

(c) See Lovens 2. B. 21. Cap. og 12. Cap.

(d) Samme ere af 24 Junii 1661. og kan Ord til andet læses i Hr. Procantzler Pontoppidans Kirke Histories 3de Part pag. 466.

besynderlige Anordninger. Saa at en stor Dansk Skribent maa sige med største Ret: At de Danske Præster ey allene nyde, hvad de havde tilforn udi Bispernes Tid, men de som ikke tilbørligen for vare besørgede, ere blevne med videre Rente og Underholdning forsynede (a). Ja ikke dette alleeneste; vores gode Landets Fædre har lagt Sagen allerklarligst for en Dag ved af egen Konges Cassa at opbygge, berige, forsørge saa mange Kirker, Skoler, Lærere, som den Dag i Dag er, fremvise deres Naades Tegn (b). Desuden har en *Friderich* 4de indlagt sig et udødeligt Navn, som al Verden erkiender, da aller Høystsamme lagde Grundvold til Hedningernes Omvendelse i Tranqvebar, i Indien, Grønland og Finmarken, ved at skikke didhen Missionarier paa egen Bekostning, med mere; til hvilket store Værks Fuldbyrdelse Mis-

(a) Hr. Baron Holberg D. og Norges Stat Cap. 4. pag. 120.

(b) Her om kan efterlæses adskillige Steder i Holbergs Danm. Historie Höyers Dännemarks Geschichte. Kurtze-Fragen aus d. K. H. des N. T. nach der Methode Hrn. Hübn.

Missions Collegium blev indstiftet (a). Denne Konge maa Waysenhuset i Kiøbenhavn, og de Danske Børne Skoler til Underviisning i Christendommen, som overalt paa Landet i Dannemark og Norge bleve anrettede, takke for sin rette Opkomst og første Begyndelse (b). Hvilke allerchristeligste Indretninger ere siden blevne fuldforte af hans Eftermand Kong *Christian* den 6te. Et haandgribeligt Beviis paa disse glorværdigste Kongers uforfalskede Gudsfrygt, utrættede Nidkierhed for Guds Ære og Kirkens Beste; ligesom den høyst sidste af fremmede berømmes for at have mere udbredet Guds end sit eget Riges Grændser (c). Og har dette altsammen af Fornødenhed havt stor Omsorrig, store Bekostninger med sig.

(c) See D. Worms Klage-Prædiken over Fr. 4. pag. 24, 26. og kurtze Fragen aus der K. H. des N. T. 7. Th. Cfr. Hr. la Croze du Christianisme des Indes L. 7.

(b) Hübners korte Spørsmaal af den politiske Historie 3. Deel. 2. Bog pag. 734. andre

(c) See kurtze Fragen aus d. K. H. N. T. 2. Fortsetz. i sær Hr. Justitz-Raad Jacob. Langebechs Sørgetale over Kong Chr. 6te.

§. 35.

Men for at haste til den Islandske Kirke i Særdeleshed, da er det noksom bekiendt, hvorlunde dens Tarv og Trang har ikke lidet ligget vores allerbeste Konger paa Hiertet. Ey allene den Danske og Norske Kirke Ordinantz (a), men og Kongernes deels besynderlige derhen sigtende Anordninger, deels adskillige andre Naades Beviisninger, give dyrebare Prøver herpaa. Saaledes har Kong *Christian* den 3de strax i Begyndelsen af Religionens Forbedring været betænkt paa, at conservere Kirkernes Gods og Renter saa vel paa Island, som andensteds i sine Riger (b), samt forebygge, at de under nogen Slags Rettens Skin eller Paaskud, uden sit Minde, skulle Kirkerne frakomme (c); at bevilge en Deel Præster, til Erstatning for de afskaffede Siele Messer, Vigilier, og deslige, Forbedring

(a) Den Danske Ordinantz er ved Chr. 3tii Special Befalning indført i Island 1540. og ligeledes den Norske af Chr. 4de ved Forordningen af 29. Nov. 1622.

(b) see Rescript der om af 1540.

(c) Hvorom kan efterlæses Rescript af 1556.

dring i deres Indkomme af Kirkernes Rente og Tiender, for saavidt de førstes Trang kunde udfordre, og de sidstes Formuenhed taale det, at tilstæde dem alle sædvanlige og tilbørlige Rettigheder af deres Sognefolk, og at befrie dem fra alle ordinaire Paalæg (a). Kong *Friderich* den 2den har paa den ene Side indkaldet igien de Kirken frakomne Eyendomme (b), paa den anden Side stadfæstet og forøget de forhen udstædte Bevilgninger om Tienders rigtige Erlæggelse til Præsteskabet af alle Bønder, samt Gaarde, være sig Kronens, Domkirkernes eller andres, om Præste-Boliger, om Tillæg til deres Løn med mere (c). Hvilke allernaadigste Anordninger ere siden af de efterfølgende høylovligste Konger ved een og anden Leylighed igientagne og ydermere forklarede.

(a) Her om kan eftersees Rescript af 1542. i de Kiøbenhavnske lærde Selskabs Skrifter T. 5. pag. 279. Cfr. Rescript af 1549.

(b) For Exempel, Holum Cathedral Kirkes Gods, som Biskop Oluf Hialtesen havde bortsolgt, er saaledes igien indfriet ved Rescript af 1571.

(c) Cfr. Rescriptet af 21 Mart. 1575. hvor af et Extract findes i Arnesens Islandske Rettergang Cap. 13. pag. 548.

rede. Dog, vores Glorværdigste Konger har ikke ladet deres omme Omhue for Kirkens Gavn i Island forblive ved Befalninger og Anordninger allene, mens og selv lagt en naadig Haand paa dens Forbedring, og af egen Cassa søgt at afhielpe den meest trængende Geistligheds Elendighed. Til denne Ende har en *Friderich* den 2den givet til de fattigste Præster udi hvert et Syssel i Island Halvaattende Hundred (eller 30 Rdlr.) som en Kongelig aarlig Almisse (a). Hvor af Skalholts Stift tilfaldende Andeel af 200 Rdlr. blev siden efter Kongelig allernaadigst Tilladelse, forbyttet med nogle saa kaldede Lehns-Jorder eller fri Boliger, for de meste Præster, der tilforn ingen Kongelig *Beneficia* havde nydet; men Holum Stiftes fattige Præster bekom 100 Rdlr., som aarlig udbetales af de Kongelige Indtrader af Island (b). Ligesom og een uforligneslig Kong *Friderich* den 5te har aller-

(a) Cfr.) Rescriptet af 1575.

(b) Der om handle de 3de Rescripter af 1571. 1573, 1575.

allernaadigst henlagt 200 Rdlr. Croner aarlig til fattige Præstekalde i Skalholt Stift (c).

§. 36.

Naar man nu betragter alle disse, som ommeldet, store, gudfrygtige, milde Regenteres priisværdigste Anordninger, Anstalter, egen Gavmildhed, til Kirkens Forfremmelse, kan ingen forundre sig over, om mangfoldige brave Mænd af deres Undersaatter har viist sig opmærksomme ved deres saa eftertrykkelige Vink, folgagtige under deres vise Anførsel og Forgiengelse. Hvad Dannemark betræffer, da, at fortie de forlængst fremfarne Aldere, frembyde sig endnu i vore Tider saa mange uomstødelige Beviiser paa og levende Vidner til fornemme Mænds ugemene Gavmildhed til gudelig Brug, jeg mener de mangfoldige Kirker, geistlige Stiftelser, som ere indrettede siden Reformationen, saa vel i Kiøbenhavn som andre Steder (b). Og endskiønt Island ikke

(c) Ved Forordningen af 1754.
(b) Derom kan eftersees adskillige store Danske Mænds Liv og Levnet, som mange haves trykte;

ikke haver i denne Henseende havt en lige Lykke med andre Danske Provinzer, saa kan det dog i seenere Tider fremvise nogle goddædige Efterfolgere af vore allermildeste Konger: Den nidkiære Biskop Gudbrand Thorlaksen berømmes jo med Billighed fordi han indrømmede og afstod til fattige Præster i Holum Stift, en god Deel bekiente skionne Gaarde, deres Rente eller fri Beboelse, hvis aarlige Indkomme Bispestolen tilforn havde hævet (a).

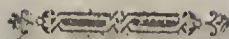
En

te; Men over alt vil jeg henvise Læseren til Hofmans Samlinger af Fundatzer, som give herudi en skiøn Efterretning. Og hvad i sær angaaer Fundationer, Legata og Donationer, til de Kiøbenhavnske Sogne-Kirker; findes samme anførte i Kiøbenhavns Adr. Cont. Efterr. for Aar. 1767. No. 94, 96, 97, 99, 100, 113. Hr. Thomas Angels ret nylig oprettede mærkværdige Testamente til Fattige, hvor ved han blandt andet har giort sig vel fortient af vor Frue Kirke i Tronhiem kan læses l. c. No. 170. 174.

(a) Hr. Arngrim Jonsen melder der om saaledes: Ipse Gudbrandus Eleemosynam pauperioribus ministris de suis subsidiis remisit, cujusmodi erat usus fructus f. gratuitus incolatus prædiorum, sc. Ripensis, Miklabaiensis, Kulensis, Mirkaensis, Eyardalsaaënsis, Arnarvatnensis &c. qvorum reditus annnos Cathedra levare solebat. Chrymogæa pag. 251.

En Biskop Mag. Brynjolf Svendsen hår af egne Midler givet Gaarden Dvergastein, som anslaaes for 12 Hundrede (*), og Aas i Fellum, 30 Hundrede, til at være *Beneficia* eller fri Præste-Boliger (a): Paa samme Maade, og til selv samme Ende, en Biskop, Mag. *Jon Arnesen*, samt hans efterladte Enke-Frue, Garpsdal 30 Hundrede, Beresiord 30 Hundrede og Strønd udi Selvog, som med tilliggende Jorder regnes for 60 Hundrede, 3de Anseelige Gaarde (b), sidst høybemelte Biskop har og forbedred Mosfeld Præstegiæld udi Arnes Syssel, (iblandt nogle flere) med at henlægge til den halv Gaarden Arnarbaile af 6 Rdlr. Indkomme (c) afgangne *Gudmunder Torlevsen* i Brokøe, en rig proprietaire, samt Sysselmand *Orm Dadesen*, deres Geist-

(*) Et Hundred udi Jordegods i Island sælges sædvanligen for 4. à 8. Rdlr. ja vel mere, efter sin forskiellige Godhed og Herligheder.
(a) Den sidste er given den 15 August 1669.
(b) Gave Brevet for den sidste Gaard er af 15de Julii 1749.
(c) Efter en bekiendt Mands Beretning skal alle Bisp. Mag. Arnesens Geistlige Gaver beløbe sig til 170 Hundrede udi Jordegods.

Geistlig Gavmildhed, gaaer man her, for sine forborgne Aarsagers Skyld, med Stiltienhed forbie.

§. 37.

Der findes nu vel flere brave Folk, som ved *Testamenter*, *Legata*, og *Donationer*, har giort sig meget vel fortiente af den Islandske Geistlighed, ligesom og adskillige har af egne Penge deels fra nye af opbygget endeel Islandske Kirker, deels beprydet dennem med skiønne Ornamenter; og er det i denne Henseende mange gode Danske-Mænd har indlagt sig en besynderlig Ære, og forbundet alle retskiønnende til en taknemmelig Erindring om deres ædelmodige Hiertelaug. Men som de *legerede Capitaler* ere enten af mindre Betydenhed, eller dog mindre bekiendte, eller ikke indrettede til lige bestandig Varighed, og det desuden er vores nærværende Forsæt uvedkommende, at give en noyagtig Fortegnelse paa Geistlige Stiftelser, lader vi os nøye med at have foreviist en Prøve paa nogle store og gudfrygtige Mænds Geistlige Gavmildhed.

Fier

Fierde Stykke
foredrager
en fornuftig Geistlig Gavmildhed, som en Nyttig Sag.

§. 38.

Det lader sig temmelig let slutte af det foregaaende, uden stor Eftertanke, at en saaledes, som berort, beskaffen Geistlig Gavmildhed, ikke kan anderledes end være en nyttig Gierning, der ufeilbarligen befordrer Menneskenes sande Vel; Dog, denne Sandheds Rigtighed indsees allertydeligst, naar man eftertænker, hvori dens Nytte bestaaer? til hvad got den tiener? Thi her bliver man snart vaer, at slig gudfrygtig Gavmildhed befordrer den sande Guds Kundskab og Dyrkelse, der allene i Gierningen kan føre Mennesker til Lykke, Lyksalighed, Salighed.

§. 39.

Den har jo 1) at bestille med fattige Kirkers Opbyggelse, Vedligeholdelse, Be-

prydelse: Eller, monne nu saadant ikke sigter og udgiør storligen til at forfremme Religionen og Gudsfrygt?

Jeg setter det som en afgiort Sag, og som enhver klog Mand vil tilstaae, at alle Mennesker ere forbundne til den udvortes Guds Tieneste, at Guds Kundskab maae befordres just ved det man underviser, formaner, erindrer hinanden om Guds Villie og Velgierninger; Nu kan sligt enten aldeles ikke, eller dog ikke saa beqvemmeligen lade sig giøre, uden der til den Ende holdes Sammenkomster til visse Tider, og paa visse Steder; (i hvad end *Albertus Radicati* Greve af *Passerano*, eller hans Lige, bilde sig ind at drømme) folgelig ere der visse beqvemme og vel indrettede Huse fornødne, hvor Guds Tienesten offentligen kan forrettes, og alting saaledes gaae ordentligen og opbyggeligen til. Hvor saadan Indretning kan haves, taler dens Nytte selv for sig hos alle dem, som have den ringeste Eftertanke. Og hvad er fremdeles billigere, end at selv samme, til den offentlige og høytydelige Gudstieneste indviede Bygninger maa findes altid anstændige, og

efter Muelígheden ziirlige, dog til Sømmelighed, og uden forfængelig Prägt og Overdaad? Et Guds Huus, som Gud vil værdige med en besynderlig Nærværelse, hvor inde hans høve og hellige Ting forrettes, bør vi ikke saaledes indrette det, at vi der ved vise vores egen, og opvække andres Høyagtelse for Religionen, for ham selv?

Man har jo af det gamle Testamentes Historie, at Gud har bifaldet, at lade sig dyrke i et overmaade skiønt Tabernakel, et i Prægtighed uforligneligt Tempel, ey urimeligen af Aarsag (som nogle antage I) (a), for end ogsaa ved de hellige Bygningers, Redskabers, Præste-Klæders udvortes Skiønhed, at tilbringe Religionen en des høyere og helligere Anseelse for Pobelens Øyne, paa hvis Andagt den udvortes Skikkelse har ikke liden Indflydelse. Det er uimodsigeligt at de allerfleste sædelige Nationer saavel i de Eldere som nyere Tider have indseet denne Sandhed og sigtet til noget saadant, med at indføre og fastsætte for-

(a) See Hr. Baron Holbergs Jødiske Historie Tom. 1. pag. 140. og mange andre.

skiellige Ceremonier ved deres helligste og høytideligste Acter, for Exemp. Offere, Ægteskabs Stiftelser, Eeders Afleggelse ꝛc. Vi see og at de Gamle Grækere og Romere have opsat *Statuer* paa deres offentlige Forsamlings Steder, for at opvække hos Tilhørere og Tilskuere destostørre Agtsomhed, derfor siger Horatius Art. Poet. 180.

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Qvam qvæ sunt oculis subjecta fidelibus.

Desuden bør Kirkerne visseligen være os i sær en Amindelse, om Guds store Velgierninger, om vore Tiders gyldne Fred i Kirken; de bør agtes af os som den over udvortes Fiender triumpherende Religions Palladser (a). Men hvor Kirkerne mangler slige Fordele, at kunde passere for beqvemme Christnes Forsamlings-Huse, for anstændige Guds Huse, mon det ikke bidrager til Religionens Hinder, ja til dens Foragt? Jeg for min Part setter det uden al Tvivl, og synes at være fuldkommen besøyet til at agte dens Giernüg, som formedelst sin Gavmildhed vilde

(a) See Sebast. Schmid. in 2. Sam. VII. 6.

vilde afhielpe denne Uleylighed, meget fordeelagtig for Religionen; følgelig høyst nyttig.

§. 40.

Betragter man nu fremdeles, hvorledes en ædelmodig Giveres geistlige Kundhed Ik) gaaer ud paa, at forbedre Fattige Læreres Vilkaar, da bekommer Religionen visselig i den Henseende en skiøn Forbedring. Thi at Lærestanden er den vigtigste, den nyttigste Stand, der altsaa af Fornødenhed bør vedligeholdes, at den er indstiftet for at forfremme Religionen, og indskiærpe den sande Guds Kundskab og Dyrkelse hos Menneskene, er noget som forstaaer sig selv, (thi den gode Græv af *Passerano*, *Tindal*, *Woolston*, og flere af samme Suurdey anfægter os intet.) Nu ligesaa afgiort som dette er, saa klart er ogsaa det andet, nemlig, at, paa det Lærernes Arbeyde ikke skal løbe frugtesløs af, men deres Bestræbelser opnaae det foresatte Maal og sin rette Nytte, paa det de saa vel i Lærdom som Levnet skal kunde lyse for andre, da bør dem jo gives dertil Midler i Hænderne: De maa virkelig

kelig forsynes med nødtørftig Underholdning, hvis Mangel ey allene legger en mærkelig Forhindring for deres Lærdom; mens og giør et tilstrækkeligt Skaar udi deres nyttige Opforsel. Det er visselig Mangel paa skikkelig Udkomme, som betager dem Tid, Lyst, og Leylighed til agtsomme og grundige Læsninger, og giør deres Liv, i Henseende til dem selv, kummerligt, kiedsommeligt, ja vel ulyksaligt; men i Absigt paa deres Tilhørere, enten slet ikke, eller dog kun lidet opbyggeligt, samt uanstændigt, foragteligt, og, hvilken Jammer! ret forargeligt; alt ikke uden en ubødelig Skade for Religionen (a). Hvorsom helst nu Lands Loven og Statens nærværende Forfatning ikke har tillagt Lærerne en saa tilstrækkelig Underholdning, der kan sætte dem i Stand til at lære vel, og leve vel, anstændigen, uden Kummer; hvo kan der anderledes, end ansee deres Gierning for saare nyttig, som søge at rydde slige Reli-

(a) Herudover er der D. Christian Tomasius, selv en Jurist, har skrevet en Dissertation de officio. Principum circa augenda Salaria & honores Ministrorum Ecclesiæ.

Religionens Anstød af Veyen, at afhjelpe saadant Onde i Staten, ved nogen Slags beqvemme Midler? I blandt hvilke en gudfrygtig geistlig Kundhed synes ufeylbarligen at tildeele sig Plads med Billighed.

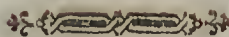
§. 41.

Men siden man haver anseet Religionens Forfremmelse som en bevægende Aarsag og god Grund til forehavende geistlig Gavmildhed, finder man sig ved denne Leylighed foraarsaget til at foreſtille den nu ydermere som en høystmagtpaaliggende og nyttig Sag, en Sag, som aldrig for ofte bliver behandlet, udøvet, aldrig for tit indskierpet.

§. 42.

Her mærker man da strax, at det er Religionens Vigtighed og store Nytte, der stedse haver skierpet alle fornuftige Folkes, end og Hedningers, Opmærksomhed. *Cicero* veed ikke at legge større Berømmelse paa sine Landsmænd, Romerne, end denne: At de have overgaaet alle andre Folk udi deres Guds-

 frygt

frygt og Religion, og denne eeneste Viisdom, at indsee Guds Bestyrelse udi alle Ting (a). *Valerius Maximus* giver dem det smukke Vidnesbyrd, at de have bestandigen holdet alle andre Ting for mindre magtpaaliggende end Religionen (b). En *Horatz* tager ikke i Betænkning, at hidlede al Statens lykkelige Opkomst, Fremgang, og Udfald fra Gudernes Høyagtelse (c). Ligesom en *Titus Livius* oprigtigen forsikkrer, at man skal besinde alting at gaae dem vel, som dyrke Guderne.

Saadan en høy Priis, har nu skarpsindigste Philosopher iblandt Hedningerne sat paa deres Gudsfrygt og Religion? Men hvor meget høyere Tanker burde vi da ikke have om den Christelige Troe, vi, som af uomstødelige Grunde ere forsikkrede om den sidstes ubeskrivelige Fordeel og Fortrin for den første, ey allene i det Aandelige, mens end og i det timelige, i hvil-

(a) De Haruſpic. Reſponſ. N. 18.
(b) L. I. de Relig. §. 9.
(c) Diis te minorem qvod geris, imperas,
Hinc omne principium, huc refer exitum,
Carm. L. 3. od. 6.

hvilken Absigt fornemmelig vores allene saliggiørende Evangeliske Lutherske Religion, frem for nogen anden, bidrager ey allene til hvert Menneskes i sær, men og til Borgerlige Selskabers, til Regenteres og Staters sande Beste (a). Det var Ærbodighed for Religionen og dens Vigtighed, der gav Præsterne hos de gamle Stats kloge Ægypter saa store Høyagtelse, Værdigheder, og Fordeler (b), ja ind til end og den 3die Part af Landet til Underholdning, som *Diodorus* beretter (c).

Den farlige Keyser *Juliani* trædske Anslag ere saa bekiendte, som værde at legge Mærke til: Paa den ene Side igienkaldte han og beskierede de *Donationer*, Friheder, og Indkomster, som de fremfarne Keysere havde forundt Kirker og Kirkens Lærere, og betog de sidste Leylighed til Fremgang udi Lærdom og Videnskaber, saasom han ansaae denne Anstalt for det beqvemmeste Middel til at undertrykke den christelige Lærdom; Paa den anden

(a) See Heck. Gottfr. Masius de interesse Principum circa Relig. Luth. contra Bechm.
(b) Man efterlæse Josephs Historie hos Mosen.
(c) Lib. I. Cap. 21.

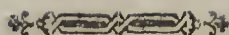
Side drev han paa hellige Stiftelser til Hedenskabet, og anrettede publiqve Skoler udi alle Stæder, for der at underviise Ungdommen udi den hedenske Gudstieneste og Morale (a), ligesom han og vilde sette Ære paa sine falske Religions Præster, henførende til dem den sande Satz: At de som, skiønt ey ilde Medhandle eller forhaane, mendog ey tilbørlig ære Præster, ere Gudernes Fiender (b); alt for at bringe sin Afguds Dyrkelse i Flor. Et nyt Beviis paa, hvad som tilforn er sagt, at Kirkers og Læreres Paaagtning og vedbørlige Agtelse bidrager meget til Religionens Forfremmelse. Men skulle da de Christne ey viise saadan Omhyggelighed, Høyagtning, Bevaagenhed, for deres Lærdom, Guds Huse, og Lærere, som han? Det er derfor Kong *Carl* 1ste af Engelland har saa got erkiendt, saa eftertrykkelig skrevet om denne Sag; Han siger

(a) Cfr. Holbergs Kirke-Historie T. 1. p. 179. og Fr. Spanh. introd. ad Hift. Chrift. pag. 434.

(b) See Julian. Epift. 62. cfr. Hr. Dr. Rosenstand Goiskes fortræffelige Fortale til Dankels Anvisning til et nyt Systema over Aabenbaringen §. 46.

siger et Steds (a): I Henseende til Orden i Meenigheden og god Skik i Kirken, tænker jeg saa vist at Forvirrelse i Religionen vil følge der af, at enhver vil giøre sig til Præst og Lærere, som den vil følge i en Staat, hvor enhver vil paastaae at regere som Konge. It. Ingen Ting skal drive mig til at sælge Præsters Jord, som baade Pharaos Religion, og Josephs sande Gudsfrygt havde Afskye for. — jeg holder det for Uret baade i Henseende til Fornuften og Samvittigheden at berøve det helligste Embede de tilbørligste Belønninger. Til Slutning ere en af vores Grundlærde og berømteste Skribentere, nemlig, Hr. Conferentz-Raad *Suhms* Ord værde at anføres og eftertænkes, betræffende Religionen: at denne kan aldeles ikke forgaae, uden at Staaten med den og-

(a) Nemlig udi en Bog, som kaldes ἐικων βασιλικὴ, til hvilken nogle have vel tvivlet paa, om Høybemelte Konge er Author (see Burnet in Geschichte seiner Zeit). Men andre have nøksom beviset. See vores vidtberømte Gräske l. c.

ogsaa forgaaer, eller og svækkes (a); at et Folk kan ey uden Guds Frygt være lykkeligt (b); at Religionen, saa vidt den fastsætter at der er en Gud, om den end var en Digt i andre Deele, var dog Sød, fordi den giør os frimodige, haabefulde, glade i Livet og i Døden — Den var og nyttig, fordi den opmuntrer til Dyden, og afskrækker fra Laster, hvorved det borgerlige Selskabs Velfærd befordres — Almuen behøver stærke Opvækkelser, Himmel og Helvede — tag Religionen fra den, saa tager du Lydighed imod Øvrigheden, Fredelighed mod deres Medborgere, — korteligen, alle udvortes Dyder (c). Men om Præste-Standens Nytte end og i det Timelige kan man over alt lade vores Helte-Lærer Luther overtyde med et Ord: Foruden hvad en Prædiker giør imod Sielene, siger han en Steds, 1. at hielpe dem til rette fra Synd-

(a) See hans nærværende Seculi Smag.
(b) See Philalethi, Tronhiemske Samlinger 5. B. 2. Stk.
(c) L. c.

Synd, Død, og Dievel, saa giør han og idel mægtige Gierninger imod Verden, nemlig at han lærer og underviser alle Stænder, hvorledes de skal forholde sig i deres Embeder, og Stand, paa det de kan giøre ret for Gud: at han kan trøste de bedrøvede, give Raad, stille slemme Sager, redde de vildfarende Samvittigheder, forsone, forlige, og deslige Gierninger uden Tal mange og dagligen &c. og strax derefter: Den timelige Fred, det største Gode paa Jorden, i hvilket og saa alt andet timelig Gode indbefattes, er egentlig en Frugt af det rette Prædike-Embede; thi hvor det samme gaaer for sig, der maa Krige, Trætte, og Blods Udgydelse blive tilbage; Men hvor det ikke gaaer retteligen, der er det, og ingen Under, om der er Krig, eller stædsevarende Uroe, Lyst og Villie til Krig og Blods Udgydelse.

Femte Stykke
fremsetter
en fornuftig Geistlig Gavmildhed, som en i visse Maader Nødvendig Gierning i Island.

§. 43.

Efter at vi saaledes have seet en vel indrettet geistlig Gavmildheds Nytte, hvilken vel ingen vil giore paatvivlelig overalt hvor Kirker og Lærere ellers kan og bør komme i en virkelig bedre Tilstand; maae vi nu fremdeles undersøge, om, og i hvad Henseende, samme kan agtes for en nødvendig Sag i Island; det er, nemlig, i Anledning af Kirkerne selv og Præsteskabets sammestæds, deres nærværende Omstændigheder.

§. 44.

Her erindres da betimeligen, at man ikke just paastaaer nogen absolute eller almindelig Nød-

Nødvendighed; thi der kunde mueligt, findes saa got forsynede Kirker og Lærere, som derover ikke trængte til Hielp; ligeledes er og mueligt, at andre gode Raad og Hielpemidler, end frivillige Gaver, jo kunde udfindes, og ved Øvrighedens Foranstaltning bruges med Fordeel, for at lindre de haarde Armods Smerter, som paaligger en stor Deel Kirker og Kirke-Tienere i Island; Men jeg anmærker kun, at Smerten kan neppe aldeeles stilles, Mangelen ey ganske, eller dog ey overalt, ophæves, uden ved Hielp af den før anprisede gudfrygtige Folkes Kundhed (a), og at der ere de stærkeste Bevægelses Grunde til den sammes flittigere Øvelse, end hidindtil er skeet, hvilken altsaa efter min ringe Indsigt, forekommer mig, ikke

(a) Böhmer foreslaaer ellers adskillige Midler, Jur. Eccl. L. 3. Tit. 5. §. 154. som at indkalde det affondrede geistlige Gods, at beskikke almindelige Casser ved Kirkerne, for at conservere Legata og Donationer &c. Men deriblandt har han disse: at formane Formuende Folk til frivillige Gaver, og at indstifte adskillige Collecter ved Kirkerne. Paalæg og Contributioner ere dog uden Tvivl mere tvungne og modbydelige.

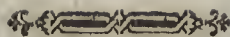
ikke just som det Eeneste, men vel som det fornemste, giørligste, raadeligste Middel, som Trangens Storhed, saafremt den skal afhielpes, fast uomgiengeligen udfordrer. Og endskiønt jeg gierne tilstaaer, at andre gudelige Legemer udi Island trænger sandeligen, og fortiener en Patriotisk Givers Betænkning; Saa bliver dog anberørte Mangel en af de betydeligste, som den og er den allerfarligste; hvilket en om Omstændighederne vel underrettet klog Mand vil let slutte. Imidlertid kan maaskee følgende Beskrivelse over Kirkerne og Præsteskabets Tilstand, i Sammenligning med det foregaaende, give nogen Oplysning.

§. 45.

Vores Opmærksomhed falder da (A) paa Kirkernes Tilstand. Det er bekiendt, at den Islandske Huusbygnings Maade er kun saare ringe overalt: Dog, Kirkerne, (Dom-Kirkerne samt nogle faae Sommer-Kirker undtagne,) har i Sammenligning med andre skikkelige Folkes Vaanings-Huse visseligen truffet en tynd Lykke. Væggene opføres af Jord og Græs

Torv,

Torv, Taget bedækkes først indvendig med Bræder paa Sparrerne, men udvendig med Jord-Spær; ligesom og de fleste Kirker har intet Fiele-Gulv, ja en Deel er ikke engang inden paa Væggene beklædte overalt med Paneling eller Bræder. Her til kommer den Uleylighed, at mangeere deels lave, til ikke liden Skade for Sundheden; deels alt. for smaae og med Stole eller Bænke slet forsynede, hvor udover Sognefolkene maa tidt og ofte blive staaendes under Gudstienesten, og af Trængsel trykke hinanden, eller og endeel holde sig uden Kirken, ikke uden stor Besværlighed, og undertiden maaskee større Uorden, som deraf flyder. Til denne Bygningens Ringhed svarer og virkelig manges ligesaa ubetydelige Ornamenter og Instrumenter; Thi hvad sig betræffer disse paa nogle Steder, da skal en liden revnet Klokke aabne Gudstienesten; et par Træ-Lyse-Stager giør Parade paa Alteret; En eneste forbrugt Messe-Skiort, og en forloren ulden Messe-Hagel maa Præsten ifores, som en hellig Prydelse; Den Hellige Daab forrettes i en Fundt af malet Leer til fire, à sex Skilling; og

det Hellige Maaltid frembæres paa en Tin-Disk, og i en Tin-Kalk. Og der har vi den hele Stats! Hvor herlige Guds Huse? hvor anseelige Christendommens Palladser? Hvor skionne hellige Reedskaber?

Hvilket Menneske bevandret i andre Lander, i deres Historier, skulle tænke, at Christenheden kunde fremvise en eeneste, end sige flere Kirker af saa slet Bygning, saa ubeqvem, uanseelig Indretning, med mindre han kiendte Islands uhældige Tilstand (a)? Man maa reent ud bekiende med Bemodighed, at har nogle ildesindede Fremmede robet deres Laste-Syge, i at give de Islandske Kirker Navn af Heste-Stalde, der lidet eller intet vi-

se,

(a) Hvad Hr. Niels Horrebow i sine Efterretninger om Island Cap. 103. anfører om de Islandske Kirkers Indkomme, Bygning, Ornamenter, og Instrumenter, kan og bør, i et samlet Begreb, ikkun forstaaes om kanskee den fierde Part af dem alle. Man kan med føye holde ham undskyldt i at kiende saa nøye de langt inde i Landet og bortliggende Kirkers Beskaffenhed, som ikke kunde vel lade sig giøre, uden Personlig Nærværelse paa Stedet, hvilken Leylighe-den har af Fornødenhed maatet afslaae den gode Mand.

se, som seer en Kirke liigt, saa have de dog fundet der til alt for stor Anledning; Men Sagen er for om! og jeg tvivler ikke paa, den jo kan smertelig føles af hver patriotisk Islænder. Mit Forsæt gaaer ey saa vidt denne Gang, at undersøge Aarsagerne til denne yderligste Jammer og Armod (a); Nok er det, den er. Men jeg vil ikkun legge dette til, at nogle Kirkers ordinaire Indkomster efterlade moxen intet Overskud fra Brød, Viin, og Lys: Den Forstrands-Rettighed, som tilhører en eller anden af dem, og undertiden tilforn har indbragt dem en god Hielp af Drivtømmer, har nu; ved denne Herligheds mærkelige Aftagelse i nogen Tid, enten slet intet, eller saare lidet paa sig. Hvorfra skal de da hente Penge til at bekoste Arbeyde, Tømmer og alle andre fornødne Ting til deres Forbedring, anstændige Prydelse, Vedligeholdelse? Mon der lettelig findes andet engfoldigere, beqvemmere Raad for denne Mangel, end om først og fornemmelig Sogne-

(a) See imidlertid foregaaende 10. §. Hvortil nogle vil maaskee sette Tienders urigtige Erlegelse, en Synd som mere bør hades, end tænkes om Island.

folkene, dernæst andre formuende Guds Børn, giorde nogle frivillige Tilskud, Foræringer, eller *Legata*, hvorved slige Høystrængende Guds Huse kunde for det nærværende istandsettes, og i Eftertiden holdes ved Lige? Og vil jeg give enhver fornuftig at eftertænke, om ikke Loven tydelig nok sigter til noget saadant N. L. Lib. 2. Cap. 21. a. 56, 57.

§. 46.

Hvad (B) Præsteskabet anbelanger, da er dets nærværende Tilstand virkelig heel betænkeligt. Een i Aaret 1737. forfattet *Specification* over Præstekaldenes Indkomster over alt i Island, meddeeler saadan Efterretning: at iblandt 188. Præstekalde, som findes i begge Stifter, vare der alleneste fem af 100. Rdlr. Croner og derover, men ikke et eneste af 200. Rdlrs. aarlig Rente; Derimod forekom der 160, som ey havde fulde 50. Rdlr. ja 54. Præstegield vare ikke engang forsynede med 20. Rdlr. aarlig Indkomme. Altsaa fandtes der den gang neppe een Præst iblandt 37. der aarligen nød 100. Rdlr. neppe een iblandt sex

havde

havde 50. Rdlr. og neppe fem iblandt syv fulde 20. Rdlr. og derover. Mange kunde nu vel have den Tanke, at de fem saa kaldede Hoved-Kalde maatte rundeligen føde sin Mand, hvilket jeg lader staae ved sit Værd, men ikkun anmærker, at foruden Præste-Enkens Pension, som bestandigen i sin Leve Tid nyder $\frac{1}{8}$ Deel af Kaldets visse Indkomster, i følge Forordningen af 1750.; ere der endnu andre overordentlige, dog aarlige Udgifter, deels til vanføre Præster (a) aarlig sex Rdlr. deels for at underholde en Almisse Student, som regnes for 24 Rdlr. nok Tugthuus-Told 2 Rdlr. aarlig, som alt i det ringeste beløber til 40 à 50 Rdlr. Hvilke altsaa giore et anseeligt Afslag, og let kan nedsette et saadant Præstekalds beholden aarlig Rente til 60 à 50 Rdlr. De beste middelmaadige Kalde af 60. indtil 100 Rdlrs. Rente maa og afstaae noget til Præste-Enken, saavel som og de ringere middelmaadige af 50 til 60 Rdlrs. Indkomme, da hün af hine nyder $\frac{1}{10}$ men af disse $\frac{1}{12}$ Deel af Indkomsterne:

 Begge

(a) See Forordning der om angaaende Skalholts Stift af 1705.

Begge Slags ere desuden meſtendeels pligtige til at give et afpaſſet Udlæg til fattige Præſters Underholdning; og er det i diſſe Henſeender et 50 Rdlrs. Præſtegield, dets aarlig Rente kan ikke anſettes høyere, end for 40 Rdlr.; de ringere have vel mindre Udgifter i Proportion. Sandt nok at de allerſletteſte Kalde, hvor af nogle Specificeres ikke for 10 Rdlr. engang, ere ved de magelsſe Kirkens Foſterfædres Kong *Friderich* den 2dens og *Friderich* den 5tes uſkatterlige Rundhed ſtorligen forbedrede (a); Men uagtet ſaa ſtor en Hielp, forbliver dog ſammes aarlige Indkomme, ſom bekiendt, ved 16 à 18 Rdlr.

§. 47.

Nu maatte vel ſomme rimeligviis falde paa de Tanker, at Præſternes uviſſe Indkomme kunde viſt give en rundelig Tilgave, deres Extra Forretninger indbringe dem anſeelige Skillinger; allerhelſt da de ene og allene maa være baade Degne og Catecheter tillige, mange af dem har 3 à 4, men de fleſte 2de temmelig

(a) See foregaaende 35. §. imod Enden.

lig adspredte Kirker at betiene, uagtet de ingen Fløtning, Føring, eller Tæring nyde her, som dog skeer andenstæds i de Danske Staater (a). Men, man tør ikke slutte ifra andre Steder i Christenheden, end sige i de Danske Lande, til Island i denne Post: Ney, Offere ere den meenige Mand ikke engang af Navnet bekiendte: og jeg troer ikke, at een iblandt 20. skal betænke sin Sogne-Præst for Børne-Daab, Kirke-Gang, Ungdommens Confirmation, eller øvrige Underviisning, en Sag, som næst den sædvanlige Huusbesøgelse, flyer de Islandske Præster desmeere at bestille, som her ingen Børne-Skoler findes oprettede; Allene for Trolovelser, Brudevielser, Lig-Prædikener, nyde nogle Præster, hvad den Norske Lov paabyder (b) *. Og er det i denne

F 4 Hen-

(a) See N. L. 2 B. 12 C. 10 Art.
(b) Cfr. N. L. 2 B. 12 C. 7. Art.
* Det Hoverie Hr. Horrebow i sine Efterr. om Island pag. 347. tillegger de Islandske Præster, er en Dags Pligt Arbeyde om Aaret, af ikke ulige Beskaffenhed med Lovens Høstdag i Norge. (see N. L. 2 B. 12 C. 7 Art.) hvilket jeg ikke andet veed, end maa være medberegnet i deres visse Indkomster, ligesaa vel som Tiender og Creaturene.

Henseende, saavel som i Anledning af et Synodale, sluttet paa Thingwalle 1764, jeg vil anslaae de Præsters uvisse Indkomme, der have en talrig Meenighed, i det Høyeste for 4 à 5 Rdlr., men andres derimod i Almindelighed ikkun for 1 à 2 Rdlr. om Aaret. Hvor af da følger, at alt hvad en 18 Dalers Præst kan bringe alle sine visse og uvisse Indkomster til, bliver i det høyeste 20 Rdlr.

§. 48.

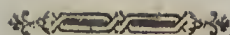
Men som denne ganske beregning grunder sig paa en Specification, forfattet i den Tid Jslands Formue var langt betydeligere end nu; saa frembyder sig selv den Erindring, at Præsteskabets visse Indkomster maa af Fornødenhed siden være kiendeligen aftaget, med Landets tiltagende Fattigdom og Mangel paa Nærings Midler. Og hvad Indflydelse skal man vel tænke de dyre Aaringer, som indfaldt imellem 1750. og 1758. har ey maattet have paa Præsternes Indkomme? Eller monne den iblandt Faarene, dette Lands største Herlighed, grasserende Sygdom, nu i samfulde 9 Aar, har kun-

kundet andet end foraarsage en mærkelig Svindsot i de fleste Geistliges, saavel som andres Pung?

§. 49.

Sandt nok, at Præsterne nyde mestendeels en fri iboende Gaard *, og maa man tilstaae, at ifald enhver Præstegaard blev bortleyet til andre, eller ansat for sædvanlig Afgift, efter Landets Maade, kunde denne belobe sig fra 4 til 12 Rdlr. aarlig i Almindelighed, eller til 8 Rdlr. Middelpriis; alt efter Gaardenes ulige Fordeelagtighed og Herligheder, og forsaa meget kan maaskee nogle Præsters Indkomster, ved allernoyeste Beregning, forhoyes. Mens Frie-Beboelse, uanseet det ved *Beneficia* hæftende *Onus Conservationis*, er dog visselig Præsteskabets fornemste Hielp til Livs Opholds

* Jeg siger med Fliis Mestendeels; Thi der gives og de, der slet intet Beneficium, eller saa kaldet Lehnsjord, have, og nogle Lehnsjorder ligge paa et saa ubeleiligt Sted i Kaldet, at Sogne-Præsten nødes til at antage sig en anden beleiligere Gaard til Beboelse, imod aarlig svarende sædvanlig Afgift til Eiermanden.

hold; ja virkelig manges eneste Beleylighed i denne Province.

§. 50.

Her finder jeg da Anledning til at bede mine fornuftige Læsere, at de af denne saa oprigtige, som sandfærdige Beskrivelse over det Islandske Præsteskabs Indkomme og Underholdning, ville behage at slutte om sammes Omstændigheder, og selv dømme med Beskedenhed, om, og hvorledes noget skikkeligt Menneske, end sige Præste-Mand, kan leve af 20 eller 30 Rdlr. om Aaret? Ønskeligt var det, om den meenige Mand, besynderlig i Island, ville nøye eftertænke, hvad der hører til det hellige Embede, i sig selv, og efter sine Omstændigheder betragtet! saa troer jeg sikkerligen flere vilde rigtig indsee, hvad de Islandske Præster fattes paa vedbørlig Underholdning, saa turde man kanskee vorde betænkt paa bedre Raad, end hidindtil sees i Frugterne, for at aflætte deres store Trang, og nogle skulle findes villigere

til

til Lovens saa billige Lydighed, i at betænke sin Sielesørger efter sin Formue (a).

Følgende Poster maatte derudover behageligst ikkun tages udi en liden Betragtning.

§. 51.

1) Billigheden selv medfører at Ordets Tienere bør forsynes med saa stor Løn, der kunde forslaae til deres egen anstændig Underholdning, saavel i Henseende til skikkelig Leve-Maade, som en Klædedragt, der vel anstaaer deres Embede. Den Ærbodighed og Anseelse Religionen til alle Tider, hos alle sædelige Folk, har givet Præsterne, har og bestandig tillagt dem en stadselig Dragt, ved deres Præstelige Tieneste, men ellers hæderlige og reenlige Klæder. Og hvi skulle de Islandske Præster ey nyde saa rimelig en Ret, allerhelst da Loven udtrykkelig tilholder dem, at klæde sig paa en ærbar og sømmelig Maade (b), hvilket uden

al

(a) See 2 B. 12 C. 9. Art. Confr. Kongelig Majestæts Mandat, at Proprietarierne ey maa forbyde Bynderne, at giøre deres Sogne-Præster Billighed dat. den 3 Maj. 1684.

(b) See 2 B. 11 Cap. Art. 1, 2.

al Tvivl bør forstaaes saavel i, som uden Embeds Forretninger. Men desfor uden, eftersom den Evangeliske Frihed forbinder ingen, følgelig ey heller Præster, til den eenlige Stand, men meget mere anpriiser Ægteskab (a), saa maa de og af Fornødenhed settes i Stand til at kunde underholde en Hustrue og Børn, samt opdrage de sidste, efter sin Stand;

Vi holde jo slig Roman Catholikernes Lov, som forbyde Geistlige Ægteskaber, af uomstødelige Grunde for en Dievelsk Lærdom, en med Guds Hensigt og Naturens Lov stridig Sats, hvilken ikke er mindre ufordeelagtig for Staten, end skadelig for Religionen, formedelst de mistænkelige, farlige forargelige Følger, som den uægte Stand saa tit og ofte har draget, og øver alt lettelig kan drage efter sig (b). Vi

ers.

(a) Cfr. den Brunsvigske Christelige Ordinants af D. Joh. Bugenhagen Tit. de Ministerio Eccles.

(b) Dette haver Christ. 3die (Høylovlig Ihukommelse) viiseligen indseet ved Anordning given til Island 1545.

erkiender det ligeledes for en saa naturlig som høyst magtpaaliggende Pligt, der paaligger alle Forældre, at opdrage deres Børn til Skaberens Ære, til Kongens og Fædrenelandets muneligste Tieneste i sin Tid, hver og en efter sin Stand; thi det er Ungdommens Opdragelse og Underviisning som danner nyttige Indbyggere; en Sag, som stædse har været, og vil blive af enhver sædelig Stat anseet for en af de fornemste Pillere, hvor paa dens Lyksalighed hviler; en Sag, som ey allene de fornuftigste Lovgivere og Skribentere iblandt de Christne, mens end og iblandt Hedninger, en *Lycurgus*, *Solon*, *Aristoteles*, *Plutarchus*, have stædse med Eftertryk anordnet og paadrevet. Derudover *Juvenalis Satyr.* 14. synger meget smukt:

Gratum est qvod Patriæ civem populoqve dedisti,
Si facis, ut Patriæ sit idoneus, utilis agris,
Utilis & bellorum, & pacis rebus agendis.

Denne er det altsaa, en Præst bør saa flittig indskierpe og anpriise andre, som fornemmeligen selv i Gierningen efterkomme i sit eget

Huus,

Huus (a). Men hvorledes skal han kunde det, naar han ingen Leylighed, ingen Formue haver dertil? Tingen lader sig vist nok ikke saa letteligen giøre uden Midler. Og nu ville jeg gierne vide, paa hvad Maade en 20 Dalers Præst i Island kan underholde og opføre sig, sin Hustrue, og kanskee mange Børn, som det NB. er hans Person og Stand velanstændigt? Man overveye kun, at en almindelig Tiener i Island nyder hos sin Husbond over 20 Rdlr. udi aarlig Løn, Kost, og Klæder. En Discipel ved de Latinske Skoler i Landet, hver ¾ Aar, 24 Rdlr. og en Eleemosynarius paa nogle af Hoved-Kaldene ligesaa meget aarlig; og just med neppe saa meget skal dog mangen Præstemand forsørge sig og sit Huus. Hvad Under da, om de, der sidde med en talrig Familie virkelig udi sin og sines Levemaade, Klædedragt, Opførsel, ofte forestille alle dem, som see eller tænke derpaa, et ynkværdigt Sørge-Spil;

§. 52.

(a) See 1 Tim. 3, v. 4-12 confr. Anordning om Huus-Tugt paa Island, af 3 Junii 1746.

§. 52.

II) Nødvendigheden udfordrer hernæst, at en Præst maa være dygtig til Lære-Embedet: Men Mangel paa behørig Underholdning kan lætteligen saa vel foranledige og virke, som understøtte en Udueligheb der til hos ham.

Lader os, for at prøve denne Sats, lidet eftertænke de Tilfælde, som tit og ofte bidrage sig i Island; nemlig: En splinter ny *Dimissus* fra Skolen, maa efter et halvt eller heelt Aars Forløb, uden al videre Leylighed, eller dog føyelig Leylighed, til Fremgang udi sine spæde Studeringer, strax tage Hyrde-Staven udi Haanden, udi slige selv indbildte, eller af andre paabyrdede Tanker, at den skal bære ham Arons Kieps Frugt, hvad enten dette skeer af frie Villie, eller ved Øvrighedens Anordning; Nok er det, han faaer et Præstekald af 20 Dalers Rente, og der af skal han nu sættes i Stand til i alle Maader at føde Guds Hiord; og foregaae Meenigheden med ret følgeværdigt Exempel.

Her,

Her af skal han strax i Begyndelsen tilhandle sig tienlige Bøger i følge Loven (a); Thi nu maa han først for Alvor begynde at læse sig selv til, hvad han skal lære andre; Nu kommer det dog an paa ikke allene selv at fatte ret den christelige Lærdom, men og at kunde foredrage andre den vaa en grundig, tydelig, opbyggelig Maade, igiendrive Vildfarelser, indprente Afskye for Laster, men Lyst til Dyden, styrke de svage, trøste de bedrøvede m. m. en Sag, hvor der visselig hører meere til, end en løselig Læsning udi *Nepotis* og *Maronis* Værker! Sandt nok, en Gammel Postill kan herkomme til Undsætning, og giøre god Tieneste; Men hvor store Ting en lutter Postill-Kræmmer formaaer at udrette i Kirken, kan let sluttes og fornemmes uden min Erindring. Hvorom alting er, maatte man dog med Rette fordre af alle Præster, at kunde foreviise i deres Bi-

(a) 2 B. 11 Cap. 15. Art. Ligeledes bør Bisperne paa Schalholt og Holum i følge Instruction af 1ste Julii 1746 visitere Præsternes Bibliotek, give derom aarlig Underretning til H. K. M. og tilholde Præsterne, under en anseelig Mulct, at forskaffe sig tienlige Bøger efter Bispernes egen Anviisning.

Bibliothek i det mindste de faae Bøger Or-dinantzen foreskriver, om der aldrig fandtes andre flere, ligesaa uomgiengelige i vore Tider; Men dertil haves neppe nogen Formodning eller sandsynlig Grund hos en 20 Dalers Præst. Bøger koster Penge, og hveden skal han tage disse? Jeg kan i Sandhed ey see, hvad han kan miste fra andre Nødtørftighe-der til nødvendigste, mindre opbyggelige Bøgers Indkiøb. Videre skal den arme Præstes 20 Dalers Indkomme forunde og tilveyebringe ham Tid, Lyst og Leylighed nok til at betæn-ke, hvilken Skribent han næst Bibelen, for-nemmelig skal læse; (thi nu setter jeg hvad som er ganske uafgiort, nemlig, at han har nogle tienlige Bøger) hvorledes han best kan inddeele sin Text, opbyggeligst anvende og lempe den efter sine Tilhøreres Tilstand? med et Ord: hvorledes han til største Nytte kan fange an og fuldføre sit Lære-Embede? Hans Rente bør da følgelig befrie ham fra al Sinders Uroe, Adspredelse, Bekymringer for sin egen og sines legemlige Nødtørftighed, og endelig fra at for-rette grovt Arbeyde til Lands eller Vands den

ganske eller meste Uge igiennem. Men her maa jeg bekiende, at min Tænke-Kraft maa give tabt. Ermelte 20 Rdlr. skal og forskaffe ham, og vedligeholde en anstændig Embeds Myndighed; de maa give ham Frimodighed til at opmuntre, formane, straffe, uden Undseelse og Persons Anseelse, alt efter udfordrende Omstændigheder; En ret betænkelig Post for saadan en stakkels Præst! I disse 20 Rdlr. er det endelig han bør allene søge og finde saa tilstrækkelig Udkomme, saa fornøyelig Livs Ophold, der ingen Anledning kan give til nogen Slags Laster, ingen Afveye aabne enten til Gierrighed, til at bruge ulovlige Midler, uretmessig Maade, for at afkaste det svare Fattigdoms Aag, eller til Drukkenskab i vidrig fald, for at fordrive de tunge Tanker med den gangbare søde Forgift, eller endelig til følesløs Nederdrægtighed, og følgelig over alt til uordentlig Levnet. Men her kan alle Omsvøb, og mange Ord virkelig spares; thi hvem kan det være ubekiendt, hvor mange og farlige Fristelser en fattig Embedsmand er underkast? Kan da nogen med Beskedentlighed

af Alvor nægte, at jo 20 Rdlrs. aarlig Indkomme kan ey allene ikke befordre en Præste-Mands Duelighed, mens og ganske sette ham udaf den Stand, at være opbyggelig i sin Lærdom og Opførsel? Mand tør i Sandhed ey forundres over, om Tilhørerne paa deres Side, saavel som andre uvedkommende, formedelst en taabelig, ulærd, vægelsindet, og uordentlig Lærers Forhold, kan endelig fatte Foragt for Personen, Standen, ja muelig Religionen selv, ikke uden Menneskelighedens ubeskrivelige Nachdeel; Thi hvor tilbøyelige ere ikke somme Folk til at giøre Slutning fra en eller nogle særdeles Personer til mange? Hvor let falder der ey Tvivl og Foragt paa den Sag, som en Person foredrager, den man ingen Fortrolighed, ingen Anseelse har for (a)? Hvilket for-

(a) D. Eachard, en efter D. J. G. Reinbechs Vidnesbyrd saa Fornuftig som redelig findet Engellænder, har derfor udi en besynderlig Tractat forestillet en stor Deel Geistliges Armod i Engeland, som en af de vigtigste Aarsager til Geistlighedens og Religionens Foragt sammestæds. Ligesom den vidtberømte D. Mosheim regner samme med de Ting, som underholde den menneskelige Fordærvelse, hvor om videre kan efterlæses hans Sitten-Lehre, T. I. pag. 508. sqv.

nustigste Mænd, i Absigt paa nærværende Sag, forlængst have indseet og beklaget.

§. 53.

III) Intet sømmer fremdeles en Guds Ords Tiener bedre, end Giestfrihed imod Fremmede og Gavmildhed imod Trængende. Begge store Dyder ere jo alle Menneskers Pligt, saaledes erkiendte af alle sædelige Nationer (a), men fornemmeligen Præsternes (b): De bør og des heller finde Sted hos de Islandske Præster, som man i Island ingen offentlige Herberger har for reysende, fremmede, eller fattige, og ikkun et eneste fattiges Hospital, nemlig paa Gufenæs, af ringe Betydenhed. Nu siden de fleste fremmede og fattige viide dog som ofteſt saa fortræffelig at spor-

(a) Hvad Giestfrihed angaaer have Jura hospitalitatis været holdte for hellige. Jupiter selv blev kaldet Ξενιος (Giestfrihedens Gud) Tacitus berømmer de gl. Tydskers Giestfrihed; Joh. Loccenius de gl. Svenskes og Gothers, Og Ælianus anfører de Lucaners Love derom, v. Hist. L. 4 C. 1.

(b) See Tit. Cap. 1. v. 8.

sporge efter, finde, og indfinde sig, i Præstens Huus, da kommer det an paa en eneste Beredvillighed, mens ogsaa paa Evne og Leylighed til at giøre sig vel fortient, at viise sig i Gierningen en ret Guds Mand, en ægte Menneske Ven, vel betænkende *Naziantzeni* Formaning: *Nihil tam Divinum homo habet, qvam de aliis benè mereri*: *Fac calamitosis sis Deus, divinam misericordiam imitando.*

Men hvor meget den Islandske Præstes 20 à 30 Rdlrs. Rente af Fornødenhed maa holde ham tilbage, hvor lidet den maa efterlade ham til Deeling med Fremmede og retmessige Trængende, er noget jeg overlader til enhver skionsommes egen Omdømme.

§. 54.

IV) Endnu en Pligt, der paaligger de fleste Islandske Præster, er det dennem anfortroede Publik Godses Vedligeholdelse og Forbedring: Thi de fleste have, som *Beneficiarii* og Kirkeværger tillige, at forestaae Kirkens Regnskaber, og besørge dens Opbyggelse, ligeledes Præstegaardens Bygning med tilliggen-

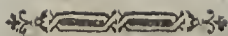
de Jorder, ey allene at holde ved god og forsvarlig Hævd og Magt, mens end og forbedre den det meste mueligt (a). Dette er visselig en betænkelig Byrde for en saare fattig Mand, en vanskelig Pligt for en 20 à 30 Dalers Præst at efterkomme, ja virkelig ret en Prøve-Steen! Maa det ey rimeligviis gaae saaledes til? at ved Kaldets Tiltrædelse er det den arme Præst plat umueligt, at bringe nogen Forsikkring til Veye, snart vil han og naturligviis lade sig først være angelegen, at fremdrage sit eget og sines kummerlige Liv, hvortil han dog har intet mindre end Formue nok; derfor nødes han da til ey allene at indvikle sig i Gield, efter Haanden, mens end og at sette det sig anbetroede publik Gods i Stikken, hvilket med tilhørende Herligheder og Inventario, i stæden for at forbedres, kommer saa uformærket, dog af Fornødenhed, til at fordærves, udarmes, ruineres, uden Haab om ringeste Erstatning: Imidlertid lider det almindelige og Efterkommerne derunder. Og monne ikke alle Pa-

(a) Cfr. Forordning herom af 11 Maj 1708.

Patrioter faaer stor Anledning til at befrygte alt for mange slige Tilfælde, ja virkelig beklage nogle, udi vores Island.

§. 55.

V.) Endelig er det en Præstes Kald meget vel anstændigt, og tilbørligt, at han udi andre optænkelige Maader beflitter sig paa det Almindelige Bestes Befordring, end og i det Lesgemlige, hvad enten det skeer ved Skrifter, eller eget Exempel. Thi ligesom Indsigt en allene i guddommelige Sandheder, mens og Menneskelige Videnskaber, bør nødvendigen ziire en Præstes Caracter, og hver dens, som vil bære Navn med Rente af en Klog Mand; saaledes bør han og findes villig og færdig til at opbygge sine Medborgere ved Lærerige og nyttige Skrifter af det sidste, saavel som det første Slag. Eller, monne den Hellige Skriftes Lys kunde fordunkles, dens Kraft tabe noget hos en Lærer der ved, om han af Naturens, Verdens Betragtning ydermere selv lærer og lærer andre at kiende Guds uen-

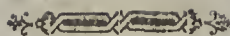
delige Fuldkommenheder, sine egne og andre Menneskers Kræfter, Egenskaber og Pligter, deres Sæder og Omstændigheder, Tingenes Sammenbindelse, Landets Beskaffenhed, Kunster, Handel? En David, en Salomons, en Daniels, en Apostel Pauli Indsigt i fast alle menneskelige Videnskaber, og Kundskab om Verdens naturlige og Borgerlige Tilstand, som hersker i deres Skrifter, og har givet dem Anledning til de helligste Betragtninger, skulle den ey kunde tiene vores Lærere til Opmuntring, Mønster? skulle den ey skierpe vores fælles Opmerksomhed? Hvo vil vel sige, at en *Hincmar* af Rheims i Frankerig, en *Burnett* i Engelland, en *Baumgarten* og *Süßmilch* i Tydskland, en *Pontoppidan* i Dannemark, vare slettere Geistlige, Lærere, Bisper, fordi de have saa got kiendt deres Fæderneland, Verden, Naturen, og meddeelt os saa skiønne Efterretninger derom? Og mon ikke Hr. *Ström* i Norge fortiener Tak, Berømmelse, Efterfølgelse af Præsteskabet for den vigtige Beskrivelse han nylig har givet os over

Fog-

Fogderiet Søndmør (a). Og hvilken Islænder torde vel skielde den beromte *Snorre Sturlesen* for en slet Theologus i hans Tid, fordi han har efterladt Verden den fortræffelige *Heims Kringla*? Nog! det er ey allene ved sin Pen, en Præstemand kan og bør giore sig vel fortient, men og ved at lægge selv Haand paa de nyttige Indretninger, de fornuftige Forsøg, som allerede ere, eller beqvemmeligen kan blive giorte, i sær til Landvæsenets Forbedring: *Nos utrumqve facere debemus, & imitari alios agricolas, & aliter ut faciamus, experientia tentare, seqventes non aleam, sed rationem aliqvam*; hvilke *Varronis* Ord (b), i visse Maader her meget vel passe sig. Der til haves nu i Beredskab des stærkere bevægende Grunde, som alle Præster burde være gode Huusholdere, end og i det timelige, foregaaende sin Meenighed med et got Exempel udi alle gode og Menneskene nyttige Gierninger (c); som de alle ere Kon-

G 5 gens

(a) Cfr. videre Patriotiske Tilskuers 61 Blad pag. 503-12.
(b) L. 1 Cap. 18.
(c) See Patr. Tilsk. 61. Blad pag. 510-11. cfr. Pauli Formaning Tit. 2, v. 7.

gens og Landets Born, der bør vise sig duelige Medborgere, betænkte paa efter Muelighed at forfremme alles Beste i Almindelighed, men sin anbetroede Meenigheds i Særdeleshed, hvis Velstand ydermere staaer i en saa nøye Forbindtlighed med deres eget; og endelig, som de fleste har med Landhuusholdningen og Jordbrug at bestille, hvoraf de bekomme en saa vigtig Anledning, som føyelig Leylighed til at anvende sine Tanker og Flid paa den med Eftertryk. Men hvor anstændigt det end er for enhver Præst, ved sin Pen, eller i Gierningen paa ermeldte eller andre Maader, at giøre Publicum Tieneste; Hvor ønskeligt det end er for en Islandsk Præst at ville og kunde giøre den, allerhelst da Kongens Villie og dette høystrængende Lands Tarv strængeligen udkræver sligt; Saa høyligen har man Grund til at befrygte, at jo de fleeste ere dog virkelig lidet i Stand til at tænke, tale, skrive, udføre noget af Vigtighed, blottede for alle fornødne Hielpe-Midler, Leylighed, Mod, og Kræfter; Hvilket enhver temmelig nøye, uden min Erindring og synderlig Eftertanke, kan af det fore-

foregaaende selv skionne: og haaber jeg altsaa at blive, i det mindste af Islænderne, som best maa kiende Omstændighederne af Erfarenhed, fritagen fra at indlade mig i udforligere Beviisligheder derom.

§. 56.

Her er da Udkast af den meste Islandske Geistligheds Omstændigheder, her er kortelig berørt, hvad den bor, og tillige hvad den kan, være eller giore. Dom nu enhver eftertænksom Læser, hvad Fordeel Religionen, publicum, formodentlig kan love sig af dens Tieneste, Opforsel? Skion selv! enhver retsindet Islænder, om man uden Aarsag foreslaaer dens nærværende Vilkaars Forbedring, og ydermere, om det er nogen kiettersk Lærdom, der foredrager en fornuftig Gavmildheds Nodvendighed til Præsteskabet i Island, som trængende, dets skikkelige Underholdning. Synes ellers nogen disse mine Tanker ikke vel grundede, vil jeg bede ham selv med Upartiskhed at Undersøge Sandheden nærmere: Jeg forsikkrer kun paa min Side om mit oprigtige

rigtige Forsæt at ville følge den paa det noy-agtigste; Har jeg dog feylet, skal jeg gierne tage imod Rettelse og bedre Underviisning. Imidlertid vil jeg giore disse bekiendte *Livii* Ord til mine: *Invitus ea tanqvam Vulnera attingo; sed nisi tacta tractataqve sanari non possunt.* Men hvad der i øvrigt maatte ansees i en eller anden Maade Geistligheden nærgaaende, bør saa meget mindre strække sig til alle, eller opskrives paa nogles egen Regning, som de fleste selv i al Sandhed maa holdes undskyldte, og man des uden med største Beundring sporer hos mange en ugemeen Fliid, der langt overgaaer al Formodning, og virkelig synes nogenlunde at oprette, hvad som Leylighed og Formue har nægtet dem, ikke uden en stor Velsignelse af HErren, hvis mægtige Kraft, som kan udrette over alle Ting overflødigere, end vi forstaae, bør af alle erkiendes udi den ganske Begivenhed.

Siette Stykke
indeholder
en ydermere Opmuntring til meerbemeldte Gavmildhed.

§. 57.

Har nu den Satz sin Rigtighed, som hidindtil afhandlet, og jeg haaber ethvert fornuftigt Menneske vil billige, at Gavmildhed imod de meeste Islandske Kirker og Præster, betragtede efter deres nærværende slette Vilkaar, er en roesværdig, en saare nyttig, og ret nødvendig Gierning; Hvorledes kan man da entholde sig fra, at anpriise den alle Guds og Menneske-Elskere i Island i Almindelighed, samt den Islandske Geistlighed i Særdeleshed, og bede dem samtligen at tage den i nøyere Overveyelse, bringe den i Almindeligere Brug, efter enhvers Vilkaar og Omstændigheder?

Man giør sig desto vissere Forsikkring om Tilladelse her til, som der ikke paatvivles, Folk jo erindrer sig, hvorledes de i Nederlandene

værende Lutheraners Kirke-Ordinantz af 1681. udtrykkelig tilholder Degnene sammesteds at bede andre didhen reysende Lutheraner om nogen frivillige Gaver til Kirker, Præster, og Fattige; Ligesom de samme og paa en beskedentlig og gudfrygtig Maade anmode de Lutherske til at giøre Testamenter, *Codicillos*, og *Donationer mortis causa* (a), og det med god Frugt og forønsket Virkning; endskiønt dertil maa dog være langt mindre Nødvendighed hos dem, end hos os, som tydelig nok kan sluttes af samme Ordinantz (b).

§. 58.

Betænker da, Kiære Islændere! andre Nationer, indtil Jøder (c), have allerede fore-

(a) Her om kan efterlæses Benthemii Holländ. Kirchen und Schulen Staat. Cap. 16. som anfører Ordinantzens 2. Th. 4. Haupst. Art 5.

(b) Thi naar en Præst kan undvære en Pension af 100. Gylden (eller 40. Rdlr. efter Hr. Hübners Beregning) som hans Formands Enke nyder af Præste-Kaldet, maa dog hans Indkomme ikke være saa ubetydelig. Cfr. Ord. 2. Haupst. Art. 8.

(c) Hvo skulle vel formode at antræffe saadan overvættes Rundhed til gudelig Brug hos en Jøde, som man neppe torde vente af en Christen? De Pinedo, en Portugisisk Jøde, kan

foregaaet Eder med sit Exempel, de have kommet Eder tilforn, i at sette sine Kirker og Lærere i en god og taalelig Tilstand (a). Nu kappes de om, at indrette Skoler, hvor i Folk lære verdslige Handteringer, at arbeyde for Legemets Nødtorft, at blive nyttige Borgere; Monne I da ville findes uvillige til at opreyse og forbedre Skoler, hvor inde I og Eders Medbrødre kan lære at forarbejde sin Siels Salighed, at blive gode Christne, og dog ikke des mindre nyttige Borgere? Nu udsetter og uddeeler andre Præmier til flittige Agerdyrkere, Kunstnere, Handværksmænd: Kan I

kan derfor sette os i Forundring; thi han har ey allene givet $2\frac{1}{2}$ Td. Guld til den Portugisiske Synagoge i Amsterdam, mens end og til hver Christen Kirke i Amsterdam og Haag 10000. Gylden, til end nu en Kirke i Amsterdam 20000. Gylden, samt til hver Præst i bemelte Steder 100 Rdlr. og hver Klokker 50 Rdlr., foruden hvad han har givet til andre pia Corpora. Efter Schudts Beretning, hos Holb. Jød. Hist. Tom. 2. pag. 698. Mardochai Meuschel en Bøhmisk Jøde har og indlagt Fortieneste udi denne Henseende see L. Cit. pag. 709.

(a) En liden Prøve der paa er allerede foreviist §. 39. og følg.

I da ansee for ubilligt eller overflodigt, at lønne HErrens Arbeydere i Hans Viingaard, der selv bør være Eders beqvemme Lærere, Eders Ledsagere udi den Konst, at leve christelig og doe salig, paa det de kan giøre sit vigtige Arbeyde paalideligen og med Glæde? Jeg er og vis paa, at alle I erkiender denne Sag for Eders unægtelige Pligt (a). Efter tænker dog ret for Alvor, hvad ondt Præsteskabets alt for store Armod drager efter sig! og det er værd at mærke, at naar den berømte *Gilbert Burnett* har i Forveyen anført de ælendigste Præsters Tilstand iblandt Protestanterne, der leve som i et Slags Slaverie og af Folkets blotte Godvillighed, nemlig hos de Graubündter, setter han strax, til som en farlig Følge, at disse Folk ere meget kaaldsindige i deres Re-

(a) Den som ellers vil vide, om Lærerne med al Ret tilkomme deres Løn, læse 1 Cor. 9. Matt. 10. v. 10. Gal. 6. v. 6. coll. Deut. 12. v. 19. Og Böhmer har beviist, at Sognefolkene desuden ere fuldkommen forbundne, i Kraft af de Borgerlige Löves Forpligtelse, til at erstatte Præsterne al Mangel paa deres nødvendige Underholdning. Jur. Eccl. L. 3. Tit. 5. §. 153.

Religion, fremfusende, fordærvede i deres Sæder, og al Lov og Rets Foragtere (a): Nu ligesom Catholikerne svæve paa den ene Yderlighed, i at ophøye Geistligheden formeget, saa ere hine Protestanter henfaldne til den anden, i at nedtrykke den alt for dybt. Men gid! at Graubünternes Feyler (thi deres grusommelige Forfølgelser ere og være til ævig Tid langt borte fra vores fredelige kiere Fædreneland) (b) maatte saa lidet træffe ind i vores Island, som Geistlighedens Armod er almindelig og dens Foragt efter Anseende finder her alt for megen Sted hos nogle!

§. 59.

Man tor ikke meer formode den Indsigelse uden Skromt: at Kirkerne og Præsteskabet

(a) See hans Reise-Beschreibung, Tydsk Overs. pag. 331. sqv.

(b) Hr. N. Jonge udi hans Jord-Beskrivelses 2den Deel pag. 479. anfører herpaa et forskrækkeligt Exempel, at nemlig alle de Katholske Velteliner (Indvaanere af Landskabet Veltlin) Graubundnernes Underdanere, myrde de Ao. 1620. alle Evangeliske Indvaanere.

skabet i Island ere mestendeels skikkelig forsynede, eller have deres nødvendige Udkomme. Thi foruden hvad som i denne Materie er tilforn sagt, (udi den 45 §.) kan et Oyekast paa andre Christenhedens Guds Huse være nok for at overtyde om hvad vore Islandske ere. Hvor man kommer i Verden, skal knapt findes Mage til de fleeste af dem. Og jeg vil ønske, man maatte kun behage at sammenligne vore Præsters Indkomme i Island med Meenige Lands Præsters Vilkaar andensteds, hvor det dog er bekiendt at Levemaaden falder ikke just saa meget kostbarere end i Island for nærværende Tid, alt for at indsee Forskiellen: En *D. Eachard* veed ikke nøksom at beklage en Deel Geistliges jammerlige Skiebne i Engelland udi forrige Hundred-Aar, endskiønt de nød 100. à 150 Rdls. aarlig Rente (a). *Sechendorf* lader de Tydske i sin Tid briste ud i Latter, om de skulle holde de fremfarne Tiders imod da værende Beskaffenhed, og erindre sig, hvor overmaade liden Løn *Ordinatio Christiana Bruns-*

(a) See hans ansørte Tractat von Verachtung d. Geistlichen u. d. Religion.

Brunsvicensis har fordum tillagt en Prædiker, hvilke dog, foruden fri Beboelse, udgior 45. Gylden (a). Og en Büsching forsikkrer, at de sletteste Præste-Kalde i Hertugdommerne Würtenberg og Tech indbringe 400. Gylden (b). Men gaaer vi til vore egne Lænder, troer jeg sikkerligen vi ikke skal finde et Kald i de ganske Danske Stater af mindre vis og uvis Indkomme, end til 100 Rdlr., hvilke just giver os de allerfortræffeligste i Island. Og hvo kan da andet sige, end at det er os i Sandhed ikke om at giore at feede, men kun at føde den Islandske Geistlige Orden?

§. 60.

Større Anseende af Rimelighed har den Indvending, som tages af Landets Fattigdom: og Sandt nok, her har nogles enten Ubetænksomhed, eller Karrighed, (thi vanartig, misundelig, og forkiert Tænkemaade

(a) En Tydsk Riges Gylden giør omtrent 3 Mark og 8 Skilling. Man læse Histor. Lutheranismi L. 3. sect. 27.

(b) See Neue Erdbeschreibung 3. Th. pag. 2114.

maae end ikke tænkes) fundet et Figen=Blad, at skiule sin Blusel med. Men er det da afgiort og ustridigt, at Island er saa meget mere fattigt end alle andre Steder i Christenheden, som de Islandske Kirker og Præsteskab befinder sig i en langt slettere Tilstand end andres? Og hvad tykkes Eder selv? kiere Islændere! Mon de fordums Christnes Evne og Leylighed under Forfølgelserne var saa meget bedre end Eders, som jeg tør paastaae at deres Gavmildhed overgik Eders nærværende? Den berømmes jo saa høyligen af Apostelen *Paulo*, paa adskillige Steder (a), og *Justino Martyre.* (b) *Chrysostomus* melder en Steds (c) om den Antiochiske Kirke i hans Tid, at endskiønt den havde maadelige Indkomster, underholdt den dog daglig over 3000 Enker og Jomfruer, foruden fremmede, Spedalske, fangne Mennesker, og for uden geistlige Personer, som den forstrakte med Føde og

Klæ=

(a) See, foruden andre Steder, i sær 2 Cor. 8. v. 1. 5.
(b) Cfr. hans Apol. 2.
(c) Henricus Valesius har anmerket dette af Chrysost. til Euseb. H. E. L. 6. Cap. 4.

Klæder. Hvilken fortræffelig Rundhed! Herudover var det Christenhedens Fiende *Julianus Apostata* fandt sig besøyet til, ey allene at erkiende og rose saadan Gavmildhed imod fattige og Menneske-Kierlighed hos de Christne, mens end og at anpriise sine Hedninger den samme (a). Maaskee her kunde ey ganske ubeqvemmeligen anbringes 2de største og nidkiere Mænds Ord, nemlig vores Helte-Lærer *Lutheri* og *Conradi Portæ*. Den første udelader sig een Steds saaledes: " Nu vil de spare " Smulene, naar den ælendige Lazarus " skal underholdes, da de tilforn satte alle " deres Midler paa den vellystige Mand; " thi de forærede Bisperne sine Slotte og " Steder, og underholdt dem alt for prægtigen; nu, man skal føde dem, som lære " Sandhed troligen, vil de neppe forunde " dem Smulene, der ellers skulde spildes (b); item: Forher, naar man tiente " Dievelen, da stode alle Punge aabne, og " der var ingen Ende paa Gaver til Kir-

 " ker-

(a) Epist. 49. ad Arsacium.
(b) Tom. 6. Witt. p. 283.

" kerne; nu, man skal stifte og vedligeholde " de rette Kirker, ere alle Tasker tilsluttede " med Jernhasper — Een ret Predikant " eller toe kan vi ikke nære, men 100. og " 1000. Præster, der føre os til Dievelen, " kunde vi vel fylde (a)". Den sidste forklarer sig, *in Pastoral. Luth.*, med disse Ord: " Man bygger sine egne Huuse, og søger " sin egen Roe og Næring — men lader " Kirker uopbygte, og fattige Præster " uforsørgede — hvoraf kommer al Raadvildhed, Mangel paa Velsignelse, men " Dyrtid, Armod, Skatter, Byrder 2c. " — Naar en arm Kirke skal bygges — " een arm Kirke-Tiener i besværlige Tider " bekomme Løns Forbedring — saa er " der slet intet Raad eller Redning — " man har ont med at holde Kirkers Tag " eller Stoele ved lige — saa klager og " klynker man sigende: Ey! kan man dog " aldrig mætte de Præster — de vil opæde os, og vore Sager! Men naar man " vil tilforhandle sig unyttige Ting, og " for-

(a) Tom. 5. Jenens. pag. 185.

" fordøye saa meget, som kan være nok til
" mange 1000. Kiortler for den HErre
" Christum — da høres ingen Klage, saa
" har man Penge nok,, Med andet mere.

Men, om noget af sligt, eller hvorvidt det kan passe sig paa vore Tider og Sted, som disse bekiendte Sandheds Elskere antræffede hos sin Alder, det overgiver jeg andres Betænkning.

§. 61.

Imidlertid kan jeg ikke forbigaae at forelægge Eder, skarpseende Islændere! et lidet Spørsmaal: Om der dog slet ingen iblandt Eder har noget lidet at give bort til unyttig eller Skadelig Brug? og hvor fore da ikke til det allernyttigste, Gudelig Brug? Eller, hvad synes Eder? er det dog billigt udi Testamenter, der undertiden hos Eder oprettes til Personer, uden for sin Slægt, at forgiette ganske og aldeles den goddædige Gud, og hans trængende Sager, hvis Befordring han har anpriiset, og anbetroet Eder? Mon det en smager af en stor Utaknemmelighed imod den aller-

høyste Velgiører, ifald man kunde finde formuende Folk, der ikke vil unde hans forfaldne Huse, hans arme Tienere, een Skilling af de Midler, som de for sig selv og sine ikke have behov? ey betænkende, at det er dog altsammen et Laan af hans Haand, en Capital, hvor af i det mindste Renten bør udbyttes til slige Trængende, der meest kan tiene til hans Æres Udbredelse. Og monne der ikke forestaaer disse Mennesker et svart Regnskab for deres Huusholdning paa hiin Dag?

§. 62.

Endelig vil jeg give Eder at betænke, hvorledes den Engelske Reyse Beskriver *Hanway* roeser de Danske for deres mærkværdige Gudsfrygt i det Aar 1745. (a): Meget billig! thi neppe noget Folk har været meer goddædig imod Geistligheden, end de. Men ere I nu Danske Undersaatter, hvor er da, maatte nogen her spørge, de Danskes Gudsfrygt? Visselig! det er nu høy Tid at tænke paa, hvorledes I kan henegne paa Eder, fortiene og

(a) See den Tydske Oversætt. T. 1. p. 51. sqv.

og beholde de Danskes tillagte gode Navn: Længere Opsættelse eller Forsømmelse af en saa vigtig Ting, gior Eder ingen Ære, den vil og maaskee ey bekomme Eder vel. Er ikke Straffen alt for kiendelig iblandt Eder, at derom skulle giøres Erindring nødig? Men Aarsagerne dertil behager Eder selv at undersøge! Burde I dog ikke have saa god Indsigt og Tænkemaade som hin Hedning, en *Horatz*, skulle han have Behov at tiltale Eder i sine Landsmænds Sted med slig Forkyndelse:

Delicta majorum — lues,
Romane, donec templa refeceris,
Ædesque labentes Deorum.

Den nidkiere *Portæ* Ord have I allerede hørt (§. 60.), Engellændernes fornuftige Tænkemaade i Henseende til Præsteskabet, fortiener ikke mindre at jeg anfører de Ord, hvormed en af deres fortræffelige *Politici* lader den viise Hertug *Ernst* af Sachsen Gotha, tiltale hans Afkom den nu regierende Konge i Engelland. " De fattigste af Gods og " Samvittighed ere de farligste Lemmer i " en Stat, de første ere urolige, de sidste

" blive troløse; men begge to finde sin For-
" deel i Ondt. . . Lærdom forstyrrer Over-
" troe og *Enthusiasme*, de tvende farligste Fi-
" ender for alles Vel, denvedligeholder saa
" uformærkt den indvortes Rolighed, og viser
" store Mænds Gierninger i sit rette Lys, an-
" dre til Opmuntring. . . . . . De Geistli-
" ge ere ligesom de verdslige Herrer vil have
" dem. Det er umueligt at de fleste af dem
" skulde være lastefulde og vankundige, om
" I vil give dem den Løn som dependerer af
" Eder, til de af dem som ere oplyste og skik-
" kelige. Men det vilde være mod al For-
" modning at de fleste af dem skulde være flit-
" tige i deres Embede, om de kuns havde lidt
" af Eder at vænte for deres Sliid deri. Jeg
" behøver ikke at sige Eder hvilke Folger at
" deres Forsømmelse drager efter sig (a)". Men
den store *Philalethus* ønsker jeg til Slutning,
maatte opvække Eders Agtsomhed udi vores
forehavende Materie. Han siger (b): "Den
" Lu-

(a) Taget af The gost of Ernest. Edit. 1757.
(b) See Thronh. Saml. 5. B. 2. St. p. 137.

" Lutherske Geistlighed har hverken mere
" Magt og Rigdom end den bør have.
" Det er skadelige at giøre den ringere,
" end den er. De som foreslaae saadant,
" maae enten være Folk, der ingen Ærbø-
" dighed have for Gud og Religionen; thi
" den Gudfrygtige elsker, ærer, og beskyt-
" ter altid Præsteſtanden, — eller og de
" maae være Folk, som ey haver saa megen
" Forstand, at de kan indsee de skadelige
" Følger af deres Raad. Religionen har
" allerede for liden Indflydelse i vore Sæ-
" der, lader os ey giøre Ont værre, at
" Gud ey skal nødes til at omskifte vore
" lykkelige Dage med ulykkelige. Et Folk
" kan ey uden Gudsfrygt være lykkeligt!
" — Vel sandt, at visse Geistlige og Præ-
" ster synes at have store Indkomster, helst
" imod andre deres Medbrødre. Men
" naar saadanne Præstekald altid gives til
" dem, der enten ved sær Nidkierhed i de-
" res Embede giør sig bekiendte, eller ved
" et særdeles ustraffeligt Levnet, eller og
" ved Videnskaber, saa er det nyttigt, at

" de

" de blive ved Magt, og kan da tiene til
" Belønning; thi end og de beste behøve
" Opmuntring, Misbrugen bør ey op-
" hæve Brugen. Men paa det at den alt
" for store Ulighed kan forsvinde, saa er
" det bedre at forøge de Præsters Indkom-
" me, som ere alt for slet aflagde, og som
" fornemmelig findes i Jylland, Nordlan-
" dene, Finmarken, og hvor af mange end
" og have meget haarde og Livsfare un-
" derkastede Kald, og derhos saa ringe Un-
" derholdning, (men hvad ville da vel denne
" skarpsindige Sandheds Elskere sige om Is-
" lands *Clericie!*) at det ey er mueligt, at
" noget skikkeligt Menneske kan leve der af,
" hvorover de og sette til Helbred, Kræf-
" ter, Munterhed, ja undertiden Livet,,.

§. 63.

Mens end nu et Ord til Eder, mine Her-
rer Geistlige selv! i Særdeleshed. Mon I
ikke, foruden de hidindtil anbragte Grunde,
finder endnu nogle ligesaa vigtige Bevægelses
Aarsager, til at tage Eder Sagen ret an? El-
ler,

ser, hvad synes Eder selv? Eder fornemmeligen, som Gud har velsignet med nogen Formue, og maaskee ey have nogen Hustrue, Livs-Arvinger, Blodsforvante, eller Nærpaarørende trængende, at sørge for, men see der hos Eders egen Stand at svæde udi yderste Armod; Monne det ikke være vel betænkt for Eder, billigt, vedbørligt, om Eder maatte bifalde, at giøre en Deeling af Eders Efterladenskaber imellem Eders andre Arvinger, og Eders Stand? De fornuftigste, Gudfrygtigste, af Eders Orden, have for længst skiønnet, giort dette og meere: En Biskop Trellund antog *pia Corpora* til lige Arv med sine Børn (a). En Biskop *Brochman* indsatte gudelige Legemer til sin eneste Arving. (b) Biskop *Arnesen* har baade giort sine egne Arvinger efter Loven, og sine Underhavende arme Ordens

(a) saaledes, nemlig: at da han efterlod sig 60000. Rdlr., bekom hver af hans 2de Børn 20000. Rdlr., men Skoler og fattige Enker 20000. Rdlr. Menoza pag. 880. Tydske Oversætt.

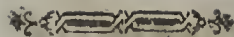
(b) Det hedder saaledes om ham i hans Liv og Levnet af J. Haas, at han anvendte alle sine Bispelige Indkomster til Gudelig Brug, pag. 48.

dens Brødre lykkelige. Nu! disse Geistlige ere og blive en Ziirat for sin Stand: Skulle de ikke fortiene at antages til Mønstere af den samme? I ere jo mestendeels fødte og opdragne i Standen, og endelig har I levet der i, og samlet Eders Midler: og hvo kan da være berettiget til dem frem for Eders egen trængende Stand og Kalds Brødre? Eller er det ey saaledes? at, hvad enten Gud har velsignet Eder af Standen, eller udi den, saa bør den jo ansees, i første Fald som Eders Velgiører, i sidste Fald som en værdig Ven og Velynder, og bliver altsaa et bestandig Syns-Punct for Eders Taknemmelighed og Goddædighed. I erkiende desuden alle Eders Pligt, til at gaae andre for med et godt Exempel udi alle gode Gierninger; Hvorfor ikke da og saa i denne gode og berømmelige, denne nyttige, denne nødvendige Gierning, som har at bestille med Guds Huses- Eders Medtieneres- Eders Medskabningers-Befordring og Beste? En Gierning, der saa lige sigter til Religionens, til dens Æres, Forfremmelse, som I paa en besynderlig Maade tiener, og til Eders sidste

Aan-

Aandedret bør udbrede; Thi Religionen er, (som en af de verslig Viise har sagt), det nyttigste Baand for Menneskeligheden; den første Oprindelse til *Civilisation*, den erindrer os stedse om at vi alle ere Brødre, formilder Hierterne og Sæderne, ophøyer Sielen og henvender vores Attraa til det Høyeste, til en efterkommende Lyksalighed og Fuldkommenhed, og sammenføyer saaledes vores fælles Beste, at vi arbeide derpaa med forenede Kræfter, opmuntrende hinanden, og betiener os af høie, af vigtige, af de allerreeneste Grunde, og hvortil? til at tiene hinanden, til at opmuntre hinanden og til at befæstige og formere hinandens indbyrdes almindelige og særdeles Lyksalighed. Er alt dette ikke saa vigtig, at man jo ikke skulde tænke paa at bortrydde de Forhindringer, som staae Religionens Fremgang i Veyen. Og jeg tvivler aldeles ikke paa, at jo Eders egen Fornuft og Samvittighed allertydeligst siger Eder selv, hvilken ypperlig Anledning og kraftig Tilskyndelse her af kan tages til at vise sig heele Verden at være en retskaffen Guds Mand, en Menneske-Ven og Velgiører!

Sy-

Syvende Stykke
anmerker
nogle Jagttagelser ved en geistlig Gavmildheds Indretning.

§. 64.

Endskiønt mit nærværende Forsæt ikke egentlig gaaer ud paa Testamenters, eller andre deslige Gavers Indretning; Ikke desmindre, siden en Giver, som maatte finde for got at betænke den Geistlige Orden især, ved et Testamente, eller *Legatum* af Betydenhed, samt derudi vil handle saa viiseligen som forsigtigen, har ikke mindst at see paa den eller de Personer, hans Goddædighed falder paa, saa vel som de, der skal see hans Villie der med efterkommet, (hvor disse ellers agtes fornødne) da synes mig ikke utilborligt at yttre mine Tanker om, hvorledes Giverens Klogskab kan bevæge ham til at betinge sig visse Vilkaar i Absigt paa dens Beskaffenheder, som skal nyde Gaven; hans

For-

Forsigtighed tilholder ham at udvælge beqvemme Executores.

§. 65.

1) Hvad det første anbelanger, kunde der meget vel udfordres hos den som Gaven skal falde paa, adskillige saadanne Beskaffenheder, der mere eller mindre maatte bidrage til den almindelige Nytte, som, foruden almindelig Habilitet i Lærdom og Levnet, endnu noget særdeles Indsigt i Sprogene, Videnskaber, og Kunster: og er jeg vis paa, at en Givers patriotiske Sindelaug skulle komme Island got til Pas, om han forordnede, at ingen anden skulle nyde sin Gave, end den, som med paalidelige Beviser eller aflagte Prøver, kunde gotgiøre sin Fliid og Fremgang udi deslige Ting.

Intet yittigt Menneske sætter vel i Tvivl, at Kundskab udi de hellige Sprog er for en Lærer i Kirken, ey allene nyttig, mens ret nødvendig: og hvor fordeelagtige, ja fast umistelige at vide ere nu ikke de fornemste Europæiske Sprog, siden der udi læses saa mange ypper-

 lige

lige Skrifter udi alle Videnskaber i vores Tid? Det er og ikke at beskrive, hvilken Ære og Fordeel et Land kan vente sig af Videnskabers og Kunsters Dyrkelse, saa som de til Hobe have Menneskelighedens Lyksalighed til sit Maal, og ere Midler til at opnaae den: og her i ligger der Grund nok for enhver, ikke mindst for en Præste-Mand, til at ansee, ære, lægge Vind paa dem efter yderste Formue. Det er hans Pligt at giøre saa meget som han kan, til at dyrke Fornuften og udbrede alle sunde og gode Indsigter. Der er noget i alle Videnskaber, som er nyttigt, end og for Mængden, og alt hvad der tiener til at forbedre Tænkemaaden og Sæderne er vigtigt, end og for Religionen. Det haver aldrig faldet mig ind at troe at Præsterne ikke behøvede at vide meget, og endnu mindre, at Kundskaben var for dem farlig eller skadelig. Deres Indsigt maa langt heller være almindelig, og der er ingen Videnskab, indtil den gamle hedenske *Mythologie*, hvori det burdte, efter min Meening, være dem tilladt at være ganske ukyndige. De maae selv ikke alleene skionne hvad der er sandt og nyttigt i hver

Vi-

Videnskab, og ligesom føle det; men end og besidde den vigtige og besynderlige Gave, at kunne giøre saadanne Sandheder fattelige for sine Tilhørere. Saa meget udkræver allene den billige Omsorg for deres Menighed, og i et Land, hvor det er den geistlige Stand allene som skal understytte Videnskaberne, udfordrer den sande *Patriotisme* endnu mere af en Præst. Hvem skal vedligeholde Agtelse for Kundskaben, som allene adskiller et poleret Folk fra Barbarer? Hvem skal dyrke Sproget og bringe det dertil, at de Sandheder som bør vides af mange, siges paa et Sprog som alle forstaae, nemlig: paa Moders-Maalet uforfalsket? Hvem skal lære os engang at kiende vort eget kostelige Land? Ere det nogle verdslige Betientere, hvis Kundskab sielden strækker sig videre end til Processernes Drift, og hvor af den mindste Deel har Lyst eller Leilighed, formedelst deres mangfoldige uomgiengelige Forretninger, til at tænke eller skrive i andre nyttige Videnskaber. Jeg vil her ikke tale om de verdslige Embedsmænd, der hverken have Opdragelse, Viden-

skaber eller Religion (a). Og hvem skulde være bedre i Stand til at giøre nyttige, vigtige og tilforladelige Opdagelser i Natur- og Sæde-Læren, grundede paa egne skiønsomme Undersøgninger og Jagttagelser, udi et lidet District eller eneste Meenighed, end en Præst, der baade formodes at være af en fin Smag sund Tænkemaade, og alt i Forveyen at have de Smukke, saavelsom andre nyttige og fornødne Videnskaber inde? Hvor hierteligen ønskede jeg, saa vel til Religionens som Statens sande Beste, at saa fornuftig en Opmærksomhed maatte dog engang, og jo før, jo bedre, blive almindelig i den geistlige Stand, som i alle Lande, men fornemmelig hos os, skal giøre det meste til Menneskenes sande Forbedring, ja deres virkelige Lyksalighed! See! saa hartad utroelige, usorlignelige Virkninger have dog Videnskaberne! De trænge vist ikke til nogens Roes eller Forsvar *Barbeyrac* kan over alt stoppe Munden paa alle Videnskabernes Fiender (b), mens Islænderne fortryder

nep-

(b) See Patr. Tilsk. 252. B.

(a) See hans Discours sur l'utilité des Lettres & des sciences Amst. 1715.

neppe, om man siger, at deres Land i det mindste trænger til deres meer alvorlig og almindelig Antagelse, Brug, Øvelse. Hvad var det dog andet end Videnskaber, Kunster, Handel, der satte Athenen udi større Flor end andre Græske Steder? og skulle den almindelige Nodtørst i Island ey kunde vende Præstestabets saavel som andres Opmerksomhed paa slige Skiønheder, saa hulde Befordrere? De forbedre Folkes Sæder, skaffe Menneskene deres sande Fornødenheder, uskyldige Fornøyelser: Der er altsaa aldrig nogen Feyl hos Videnskaber og Kunster i sig selv; thi en oplyst Forstand fordærver ey Hiertet; Men følger der nogen Feyl, eller Fordærvelse med dem, saa er den hos dem som bruger, men tillige misbruger dem. De der laste dem, robe kun deres egen Vanvittighed: thi det staaer fast: Ars non habet osorem, nisi ignorantem. Men lader os et lidet, for en Proves Skyld see, nogle gn!

§. 66.

Philosophiens, den sande, sunde, Philosophies Frugtbarhed, Fortræffelighed, som

den skarpsindige *Mejer* har ret lagt for en Dag (a), skulde den ikke være værd at settes Priis paa? Philosophien, i sin snevre og brugbareste Bemerkelse, er, som vores berømmelige *Philalethus* siger en Steds (b), nødvendig for at dømme ret, saa vel om Videnskaber, som om alle Ting der forekommer os i Verden, en Videnskab, uden hvis Kundskab ingen kan være ret fornuftig, der er Nøgelen til alle Videnskaber. Og hvorledes ville da en retskaffen Lærer vel undvære den? Jeg troer og sikkerligen, at om Natur-Theologien, om den sunde philosophiske Moral, denne vigtige Deel af Philosophien, der handler om Menneskets Natur og Pligter imod Gud, sig selv og andre dets Medskabninger, blev meer almindeligen bekiendt, og for sin store Fynd, Tydeligheds, overbeviisende Styrkes Skyld, tillige med den reene Veltalenhed, end nu bedre dyrket af vore Islandske Præster, skulle baade de selv og Til-

(a) See hans Abbildung eines wahren Weltweisen.

(b) Tronhiemske Samling 2. B. pag. 110.

Tilhørerne hendte saadan en haandgribelig Frugt der af, som ingen ville fortryde, uden Hadere af al Forbedring.

§. 67.

Stierne-Kunsten, og Natur-Videnskaben, hvor beqvemmeligen kan de ey give en Lærer Anledning og Materie til hellige Betragtninger? En *Derham* (a), *Lesser* (b), *Reimar* (c), som ere i hver Mands Hænder i andre Riger og Lande, og burdte være ligesaa almindelige hos os, kan herudi tiene til Beviis og Exempel. Og hvor deylig søger ikke *B. Nieuwetyt* af Physiken at føre sine Læsere til Guds Kundskab (d). Men i Mangel af disse eller flere saadanne Skribentere, skulle det vissselig bekomme enhver Islands Præst særdeles vel, og i det mindste give, eller dog forbedre, Smag paa deslige Videnskaber, om de kun hav-

(a) See hans Astro-& physico-Theologie.
(b) Udi Testaceo-Litho-insecto-Theologie.
(c) See Kunsttriebe der Thiere.
(d) See Rechter Gebrauch der Welt Betrachtung Overs. Jen. 1747.

havde Lyst og Leylighed til at læse en værdig Afhandling af *Philalethо* (a), hvor han kortelig, men grundig og tydelig viser, hvorledes Verdens Bygning kan føre til Guds Egenskabers Betragtning.

§. 68.

Og hvad skal man da sige om Medicinen, en Videnskab, hvorudi Israeliterne, have alt, efter den Hellige Histories Vidnesbyrd, besiddet nogen Indsigt, og som i Ægypten var saa æret, at Kongerne selv, en *Necepsós* og *Petosiris*, dyrkede den og holdte sig det for en Ære, end og ved Skrifter, at meddeele Verden deres Indsigter (b), ja saadan en Kunst, der gemeenligen fordum, i sær hos disse kloge Ægypter, har ligesom ligget til Præste-Standen, monne den ikke endnu fortiener en Præstes Fliid og Umage paa Landet, hvor der ugierne kan haves Læger ved Haanden i hastig paakommende Sygdoms Tilfælde? Læge-Kun-stens

(a) Den findes udi Tronh. Saml. 2. B. 4. St. p. 243-293.

(b) See O. Guldbergs Verdens Historie 1ste Deels 1I Bind pag. 1018.

stens Nytte og Nødvendighed er derfor meget fornuftigen indseet, og med Fordeel i Gierningen paaagtet af adskillige Præster i Island; hvor fore jeg desto mindre har Aarsag til at anpriise den videre, men alleeneste vil bestyrke disse Patrioters gode Foretagende og opmuntre flere med den titberømte *Philalethi* Ord (a): Det var at ønske, siger han: alle Studentere bleve tilholdte at gaae til Professorem Botanices, for af ham at lade sig viise de til Medicinen tienlige Urter — De fleste Studentere blive dog Præster paa Landet, hvor de utroeligen kunde være deres Medborgere til Nytte, naar de havde nogen Kundskab i Medicin og Botaniqve, og saaledes være paa engang baade legemlige og siælelige Læger.

§. 69.

Mit Forsæt, samt mueligste Korthed, tillader mig nu ey at opregne flere Videnskaber, for Ex. Mathematik, Mechanik, og ellers andre til Nærings Væsenet henhørende Kun-

(a) Tronh. Saml. 3. B. pag. 237.

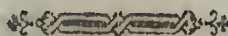
ſter, hvilke dog alle have deres ſtørſte Nytte. Men jeg maa endelig haſte nærmere til den ſærſkilte Husholdnings Kunſt (Oeconomia privata.)

Denne Huus-troe, ærværdige Frue har viſſelig udi ſit Folgeſkab, iblandt andre Skiønheder, en efter min Tanke, for en Præſtemand i Særdeleshed elſkværdig Syſter, nemlig **Jorddyrkningen**, hvilken, (at jeg nu ſkal betiene mig af en ſtor Patriots Skrivemaade,) er uden Tvivl den ældſte og ædelſte, den allernødvendigſte og uſkyldigſte Handtering paa Jorden. Den er den førſte Grundſteen til Landets Velfært, Baſis af Commercen, og en Riigdom, ſom overgaaer alt det Guld og Sølv i Verden er — ja, det er den, ſom kroner Folket og Lands-herren med Rigdom med Magt og med Ære (a). Viſſeligen en vigtig Sandhed, og meer end værd at efter-

(a) See Hr. Capit. Lütkens Oecon. Tanker til høyere Eftertanke, 1 Part 3 Cap. Man ſammenligne hermed Philalethi Tanker, ſom fuldkommen ſtemmer overeens. Tronh. Saml. 2 B. 3 Stk. confr. Der Nordiſche Auſſeher.

eftertænkes; thi Jorddyrkelsen er indstiftet af Gud selv; den har givet Anledning til de fleste andre Kunster: De Borgerlige Love have af den sit første Udspring, ja det er den som har tilveyebragt alle de Creature, som brugtes til Avling, Frihed fra at bringes om Livet hos de gamle, hos Græker, Indianer, i Madura, i Syrien. Den har været den første Moder for store Selskaber, Steder, de mægtigste Riger, og udgiort det gamle Verdens fornemste Handtering; De Babylonier, Assyrier, Ægypter, Chineserne, Grækerne, Romerne, samt de Mexicaner og Peruvianer i den nye Verden have fra utænkelige Tiider aflagt Vind paa Jordbruget, som det naturligste, sikkerste, bestandigste, allernødvendigste Nærings Middel, der stedse har forskaffet Menneskene en ubeskrivelig Lettelse, Nytte, Beqvemmelighed i Livet. Det er Landvæsenet og Agerdyrkningen vedkommende Ting, der har flyet Lovgiverne saa meget at bestille: Derover Chineserne give for, at *Gin-hoand*, en af deres første Monarcher, har bestemmet de $\frac{8}{9}$ Deele af Lan-

*Erst. B. pag. 296. &c. seqv.

Landet til Jorddyrkelsen (a). I denne Hensseende er det Ægypterne ære deres *Osiris*, Grækerne deres *Ceres*, Italienerne *Saturnus*, Spanierne *Habis*, Peruvianerne *Manco-Copac*, Chineserne *Yao* (b). Og hvem kan det være ubekiendt, hvorledes adskillige oplyste og polerede Stater i Europa, som ere i Besiddelse af Videnskaberne, have for nogen Tid siden begyndt at oprette Cathedrer, Real-Skoler, for den Oeconomiske — samt denne saa høytskattede Jorddyrknings-Videnskab: og næsten alle kan de allerede fremviise Selskaber ud af fornemme og best tænkende Mænd, hvis foresatte Maal er Jord- og Ager-Dyrkelsens Forfremmelse (c).

Men, naar andre Riger og Lande saaledes befordre den af al Kraft, og søge, der i deres

(a) Mart. hist. de la Chine. confr. Capit. cfr. 5, Part 3. Cap. p. 99. Lütkens Oecon. Tanker til høyere Eftertanke 6 Part 1 Cap. pag. 35-39.

(b) Om alt dette med mere see D. Hedegaards Jurid. Pract. Anmærkninger 3 Deel pag. 306-330.

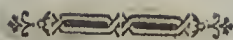
(c) See Hr. Cap. Lütkens Oecon. Tanker til høyere Eftertanke 3 Part, 10 Cap. pag. 99.

deres fornemste Næring og Styrke, maa man med Vemodighed bekiende, at en *Columella* har allerstørste Aarsag til at komme frem, og tiltale vores ynkværdige Island i sær med disse Ord: Res rustica, qvæ sine dubitatione proxima & qvasi consangvinea sapientiæ est, tam discentibus eget qvam Magistris. —— Agricolationis doctores, qvi se profiterentur, neqve discipulos cognovi (a). At Agerdyrkning haver dog tilforn været brugelig her indtil det 14de Hundred-Aar, og at den samme endnu er giørlig, haver Hr. Syssélmand *Snorresen* sat for Lyset (b); Mange Forsøg paa adskillige Tider og Steder bekræfte og det samme (c). Kunstens Ypperlighed skinner klarligen:

(a) Columella de re rustica Lib. 1. Cap. 1. hvor af dette er uddraget og oversat paa Dansk i Hr. Capit. Lütkens Oecon. Tanker til høyere Eftertanke 5. Part. 3. C. pag. 99. ligeledes udi Anmærkn. over Frank. og Engell. Ford. og Mang. pag. 38.

(b) See hans Tractatum physico-oeconom. de agricult. Island 1757. Sect. 1. pag. 10-27. Sect. III. p. 69. oversat paa Dansk Oecon. Journal. for Jan. 1758. pag. 59-63 confr. Mercure Danois Août. 1754. p. 312-15.

(c) Foruden ovenanførte haver Hr. Niels Horrebow i sine Efterretninger om Island pag. 93-98 lagt denne Sandhed tydelig for Dagen.

gen: Dens Forsømmelse i Island er alt for bekiendt: og over alt, Nærings Midlernes mærkelige Aftagelse her synes at drive enhver Islænder til det de ellers burdte giøre frivilligen af Hoyagtelse for et saa dyrebart Nærings Middel, der aldrig viger for noget andet. Monne der da ikke være hoy Tid at kaste den optagne Slendrian? at betænke Sagen med mere Agtsomhed og gribe den an med større Eftertryk? En Sag, der saa smukt sommer en Præstemands Kald; Saa meget desto bedre kan befordres ved hans Flid, især, eftersom den meenige Mand er gierne opmærksom paa hans Handteringer, hvorfore han og, saafremt han ellers staaer udi nogen Fortroelighed og Agtelse hos hans Meenighed, kan virkelig hos de fleste udrette mere ved sit eneste Exempel, end mange andre, end og de hoyere Ovrigheder, som ofte ere længere borte, meer sielden lade sig see af, eller dog omgaaes med den almindelige Mand. Jeg tænker derfore at der kunde ingen Ting siges imod, at en Præst, der ret for Alvor og med Nidkierhed tragter efter at føre sit Embede efter Guds Villie, til

Guds

Guds Æres Udbredelse og til sine Tilhørers sande Beste, kan meget mere middelbar, overtydende og kraftigere føre dem til Kundskab om, og Ærbødighed for Guds uendelige Viisdom, Almagt og Menneske-Kierlighed, ved at agte paa Guds Gierninger, undersøge Naturens Kræfter og Herligheder, og at giøre alt det ham kunde være meest mueligt til den ædle Ager-Dyrknings Oprettelse, Drift, Forfremmelse. Vilde han ikke faae der ved utallige Leyligheder at lære sine Tilhørere at ansee de Velgierninger de dagligen nyde af vor Herre, med rette Øyne; at opmuntre dem til Taknemmelighed imod denne deres store Velgiører og at paaminde dem om deres Pligt, at dyrke den Jord, Gud har betroet dennem, som det sig bør, og som det kan være dem og deres Efterkommere gavnligt indtil Verdens Ende? Vilde han ikke derved vinde sine Tilhøreres Kierlighed i en høy Grad, naar disse, nogle før, nogle sildiger, blive deraf overbeviiste om den Omsorg han bærer saa vel for deres legemlige som aandelige Velfærd?

Hvad kunde vel des uden bidrage mere til at opvække de Islandske Præsters Lyst, opmuntre deres Vindskibelighed udi Have og Ager-Dyrkningens Drift, end om de ville tænke og see paa et dennem saa klarligen forelysende Ager-Academie, som midt i den deylige Dannemark er indstiftet af den Fyrstelige Glücks-Burgske Hof-Prædikant Hr. Provst *Lyders*, og bestaaer for en god Deel af anseelige Geistlige Medlemmer (a). Og hvad kan endelig være kraftigere til at understøtte deres Iver, end vores nu regierende Monarks selv meer end Landsfaderlige Omsorrig for Ager-Dyrkningens og Landvæsenets Forbedring (b); Til

(a) Der om haves ydermere Efterretning udi de Kiøbenhavnske Adr. Cont. Efterr. for Aar 1765. No. 123 og 1766. No. 15.

(b) Et haandgribeligt Beviis derpaa giver den dyrebare Forordning des angaaende af 15de April 1768. saavel som den af 13de May 1769. om Selveyer Bønder i Danmark 2c. og 28. Julii 1769. om Fælledsskabets Ophævelse i Dannemark; Dog fremskinner den allerklarligst, naar man betragter den Kongelige Naade og Mildhed, hvor med Hans Majest. imodtog et Forslag til det siden under allerhøystsammes Protection forsatte Kongelige Danske Landhuusholdnings

Til hvis muligste Befordring og forønskeligste Haandhævelse det høylovlige *General-*Landvæsens Collegium af Hans Kongelige Majestæt Allernaadigst er vordet indstiftet.

§. 70.

Nu! det er da denne sidstes, samt de andre Videnskabers og Kunsters Fortreffelighed, Nytte, ja høje Nodvendighed over alt, i Betragtning af de Islandske Sagers nærværende Forfatning, det er deres Anstændighed for hver Geistlig Mand, som jeg holder meere end kraftig nok til at bevæge en gudfrygtig og patriotisk Giver til at sammenføye og forknytte saadanne Vil-

nings Selskab, som Greven af Bernstorf havde den Naade at overlevere Kongen paa allerhøystsammes Fødsels-Dag, den 29 Jan 1769, hvortil Hans Kongel. Majestæt siden skiænkede, som til en Fond 3000 Rdlr og aarlig 200 Rdlr. til Premiers Forøgelse forudarbeidede Afhandlinger. Af hvilken Allernaadigste Stiftelse de heele Danske-Stater kan spaae sig meget got i de følgende Tider: See Kiøbenhavns Adresse-Contoirs Efterretninger for Aaret 1769. No. 16. 32. 65. 100. 101 184. ligeleedes for Aar 1770. No. 17. 48. 52. 54. 55. 56. 62. saa vel som samme Adresse-Contoirs Jurid. Med. og Oec. Tidende No. 18.

kaar, som sagt, med sin behagelige Gave, der sigte til og udfordre saa ypperlige, saa høystnødvendige Kundskabers reiskaffen Dyrkelse.

Hvo der altsaa til Landets Hæder, bestandige Velfærts sande, fornødne, og u-fortøvede Befordring, bortskænkede saaleedes, som sagt, sine Midler ved et Testamente, Legatum, Donation &c. handlede, i det ringeste efter mine uforgribelige Tanker, som en fornuftig, reedelig og GUd tækkelig Patriot; da der ved baade Landets almindelige Gavn og Guds Ære Øyensynlig i Længden kan og vil forfremmes. Blev hans saa ædle Beslutning siden engang sat ret i Værk, med fornøden Forsigtighed, hvilke elskværdige brave Sønner, jeg meener Lærde og duelige Mænd til Kirkens og Statens Tieneste, kunde han ikke der ved; paa en Priisværdig Maade, efterlade sig, til Fædernelanders Nytte, Ære og Fornøyelse, i den Stæd nogle andre bemidlede, desværre alt for ofte, efterlade saa mangt et utidigt Foster, til Statens Byrde, Vanziir og Skade!

§. 71.

§. 71.

II) Betreffende *Executores* af- og Opsyns Mænd over Giverens Villie, da, saafremt Gavens Beskaffenhed, (nemlig: naar den enten bestaaer udi Penge eller Jorde-Gods) eller og dens tillagte Vilkaar, udfordrer saadanne Personer, kommer det an paa et fornuftigt Vall, efter den bekiendte fortræffelige Forsigtigheds Regel: Qvicqvid agis, prudenter agas, & respice finem! paa det alting maae reedeligen paaagtes og behandles.

§. 72.

Raadeligst synes derfore, at udnævne til *Executores* enten gode Venner, dem man ret kiender for forstandige, retsindige, troeværdige, Vederhæftige, uden for Giverens Slægtskab; eller Embeds-Mænd af lavere Stand, Geistlig eller Verslig: Provster, Sysselmænd, Præster og andre vederhæftige brave Folk; og maatte disse forundes en taalelig, og efter Gavens Storhed, samt deres Umage afpasset Belønning; Men med

god Grund synes her fra at burde forskaanes egne Slægtninge', deels fordi der ved hæfter gierne noget slags Byrde; Deels fordi Slægtskabet selv kunde muelig hos slige give Anleedning til, eller opvække, om ikke Egennytte, saa dog, efter al Formodning et Slags hemmelig Fortrydelse over Gaven; Ligeledes er det heel betænkeligt, at bebyrde de anseelige og høyere Embeds-Mænd, som Stiftbefalingsmanden, Bisk̄opperne, Amtmænd, Laugmænd og Landfogder der med, just for andre deres mange og besværlige Embeds-Forretningers Skyld; det er nok, at Over-Opsigten hviler paa dem; Og maatte *Executores* blive strængeligen tilholdte, for dem i rette Tiide at aflægge rigtig Regnskab, hvor af kunde erfares, hvorleedes de havde iværksat Giverens Villie, til det Almindelige Bestes Befordring (a). Monne ey der af, for den følgende Slægt, skulde endstaae usigelig Gavn til Landers Tarv

(a) Hvem man best og tilforladeligst kand udvælge til Executores Testamenti, og hvad Lov dem skal foreskrives, behager Læseren at efterse udi Oeconomiske Magazins Ottende Bind. Side 70-73.

Tarv og Hæder, naar al Ting i alle Maader ey alleene blev viiseligen anordnet, men ogsaa viiselig og reedelig efterlevet.

§. 73.

Hvad synes Eder da om dette mit Anslag og disse eenfoldige Velmeente Tanker, I mine Brødre, gode Herrer Geistlige! som tænke saa ædelt, at ville til Publici Nytte, til vores kiære Fædernelands virkelige Opkomst, anvende Eders efterladende Midler?

Hvor mange levende prægtige Ære-Støtter kunde ikke saadan Foranstaltning i Tiden opreise Eder i vores dertil nu høyst-trængende, da floxerende Island, til Eders priiseligste Afmindelse! Dog, lader os ikke mindre i denne, end andre vores vigtige Handlinger følge disse *Salustii* sunde og heel forsigtige Raad: Prius qvam incipias, consulto, & ubi consulueris, maturè facto opus est. Saa skal udfaldet svare til Hensigten; Og hvis det end i et eller andet Tilfælde

 muelig

muelig kunde feile, saa maatte dog denne Sandhed fuldkommen tilfredsstille en Patriot: omnibus bonis in rebus conatus semper fuit in laude, eventus in casu.

Jeg smigrer mig altsaa med den sikre Forhaabning, at ey alleene Fornuften, mens og Erfarenheden, (om mine Tanker ellers ikke feile alt for meget), skal vænteslig kunde overtyde saavel mine kiære hoytærede nu levende Landsmænd, som vores bedre oplyste Efterkommere og de langt lyksaligere sildigere Slægter, om det anbragte Forslags hoye Nodvendighed, dets Billighed og muelige Iværksættelse.

Umagen med at beviise det ydermeere, samt anfore fleere her hen sigtende Sandheder, sparer mig og min slove Pen det anpriiselige Priis Skrift om Testamenter, indrykt i Oeconomiske Magazins Ottende Bind, pag. 46. seqv. hvorhen jeg altsaa vil have mine gunstige Læsere henviiset; Men den hellige

lige *Pauli* Förmaning fordum skal være mit Slutnings Ønske: at saavel i Island, som andenstæds, maae stedse Alting giøres til GUds Ære.
1 Cor. 10. v. 31.

Trykfeil.

Side	Linie	Anm. Lin.	læs
6	19	＝	Vilkaar
7	20	＝	omtrent Aar Christi
8	12	＝	Aabenbaring
10	5	＝	Christenhed
15	10	＝	Intention
＝	11	＝	maatte
16	1	＝	skiønt
17	4	＝	Thi
22	24	＝	Vanhellige
23	9	＝	undskyldt
＝	10	＝	fortiene
＝	11	＝	være
25	9	＝	fines
＝	22	＝	berettigede
41	＝	5	ἔδεν
42	17	＝	Andagts
51	＝	6	Seckendorph
53	＝	3	Friderichs Stad
82	7	＝	Lande
83	21	＝	enfoldigere
89	16	＝	onus
＝	＝	7	sædvanlig
96	＝	1	Bisperne
99	12	＝	ubeskrivelige
100	＝	3	ξενιος
104	4	＝	Landes Beskaffenhed
132	＝	1	(a)
＝	＝	2	(b)
139	14	＝	af sagt
140	＝	1＝2	cfr. 5 Part 3 Cap. pag. 99 læges til Anm. (c) ibidem.

